

ÖRGÜTLÜ HAPİSHANE SİSTEMİNE GEÇİŞ SÜRECİNE İLİŞKİN TESPİTLER

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.897855>

Prof. Dr. Hakan KARAKEHYA*

Hande ÖZGER (LL.M)**

Öz

Hapishanenin doğuşu modern dönemin başlangıcına tekabül eder. Bu bağlamda 17. yüzyılda Avrupa'da başlayıp, sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim sürecini ifade eden modern sürecin, kamusal cezalandırma sistemlerine önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Nitekim daha önceki dönemlerde istisnai olarak uygulanan hürriyeti bağlayıcı cezalar, modern sürece geçişle birlikte asıl cezalandırma şekli haline gelmiş ve devletler örgütlü bir cezaevi sistemi oluşturmaya başlamışlardır.

Modern öncesi cezalandırma sistemlerinde fiziksel şiddet içeren cezalar ön planda iken; modern sürece geçişle birlikte hürriyeti bağlayıcı cezaların merkezi konuma geldiği görülmektedir. Bunun yanında modern öncesi dönemde cezanın odağını hükümlünün bedeni oluştururken, modern dönemle birlikte hükümlünün ruhu cezalandırılmaya başlanmıştır. Nitekim hürriyeti bağlayıcı ceza hükümlüye fiziksel olarak değil; ama manevi yönden ıstırap vermektedir. Ayrıca modern öncesi dönemde cezalandırmanın gösteri şeklinde (seyirlik olarak) infaz edildiği görülürken, modern dönemde hürriyeti bağlayıcı cezalar kapalı kapılar ardında infaz edilmektedir. Önceki zamanlarda fiziksel şiddet içeren cezaların infazı zamana yayılmış olmadığından, iyi yapılandırılmış bir hapishane sistemine ve hükümlülerin gözetimine de ihtiyaç yoktu. Ancak modern dönemle birlikte, zamana yayılan hürriyeti bağlayıcı cezanın infazıyla aynı zamanda hükümlünün disipline edilmesi de amaçlandığından, iyi yapılandırılmış bir hapishane sistemi ve hükümlülerin etkin gözetimine ihtiyaç duyulduğu görülmür. Ayrıca modern dönemde hükümlülerin gözetim ve disipline edilmesinde

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: hkarakehya@anadolu.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5028-1216> (Makalenin Geliş Tarihi: 20.07.2020) (Makale Gönderilme Tarihi: 06.08.2020/Makale Kabul Tarihi: 08.12.2020)

** Uzman, Zafer Kalkınma Ajansı (e-posta: hande.ozger@zafer.org.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9279-1169> (Makalenin Geliş Tarihi: 20.07.2020) (Makale Gönderilme Tarihi: 06.08.2020/Makale Kabul Tarihi: 08.12.2020)

çalışan kişilerin icra ettiği özel meslek gruplarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda gardiyanlık da tıpkı hapisane gibi modern bir icattır.

Anahtar Kelimeler

Hapishanenin Doğuşu, Modernizm, Hapis Cezası, Hapishane, Gözetim, Ceza Hukuku

DETERMINATIONS ON TRANSITION PROCESS TO ORGANIZED PRISON SYSTEM

Abstract

The birth of the prison corresponds to the beginning of the modern era. In this context, it is seen that the modern process, which expresses the process of economic, social and cultural change that started in Europe in the 17th century and then influenced the whole world, has a significant effect on public punishment systems. As a matter of fact, the imprisonment, which was applied exceptionally in previous periods, became the main form of punishment with the transition to the modern process and states started to form an organized prison system.

In pre-modern punishment systems, punishments involving physical violence are at the forefront; with the transition to the modern process, imprisonment has become the main form of punishment. In addition to this, the focus of punishment was the body of the prisoner in the pre-modern period, while the spirit of the prisoner began to be punished with the modern period. As a matter of fact, the imprisonment is not physical; it is painfully spiritual. In addition, in the pre-modern period, punishment was executed as a show. There was no need for a well-structured prison system and the supervision of convicts, as the execution of punishments involving physical violence had not spread over time. However, with the modern period, the execution of time-consuming imprisonment is also aimed at the discipline of the convict, so that a well-structured prison system and effective supervision of convicts are needed. In addition, it is seen that in the modern period special professional groups consisting of persons working in the supervision and discipline of convicts have emerged. In this context, the guardianship is a modern invention just like the prison.

Keywords

Birth of Prison, Modernism, Imprisonment, Prison, Surveillance, Criminal Law

GİRİŞ

Hapishane son derece modern bir icattır. Buna karşın modern öncesi dönemlerde de insanların bir yerlere kapatılmasına dair örnekler vardı. Örneğin kırbaçlanmayı ya da öldürülmeyi bekleyen kimselerin infaza başlanıncaya kadar tutuldukları yerlerin ve öldürülmesi ya da fiziksel işkenceye tabi tutulması uygun görülmeyen kimselerin kapatıldıkları zindanların yanında, yargılama bitinceye kadar el altında bulundurulmak istenen sanıkların tutuldukları yerler bulunmaktaydı¹. Ancak bunlar istisnai uygulamalar olmakla birlikte, bu uygulamaların yapıldığı yerlerin (zindan vs.) ülke geneline yayılmış ve hiyerarşik olarak yapılandırılmış bir örgütlenmesi de söz konusu değildi.

Modern döneme geçişle birlikte kamusal cezalandırma sisteminde de ciddi değişiklikler yaşanmış ve zamanla doğrudan fiziksel şiddet içeren cezaların yerini hürriyeti bağlayıcı cezalar almaya başlamıştır. Günümüzde geldiğimiz noktada ise artık demokratik hukuk düzenleri bakımından hürriyeti bağlayıcı cezalar hâkim cezalandırma şeklidir. Fiziksel şiddet içeren cezalar ise gayri insani olmaları dolayısıyla “kabul edilemez” olarak damgalanmışlardır. Hatta günümüzde, hürriyeti bağlayıcı cezaların da işlevsel ve insani olmadığına yönelik eleştiriler de yapılmaktadır. Ancak tüm bu eleştirilere karşın, hürriyeti bağlayıcı cezalar hala demokratik ceza adaleti sistemlerindeki merkezi konumlarını korumaktadırlar.

Biz bu çalışmamızda hürriyeti bağlayıcı cezaların ve dolayısıyla “hapishane” kavramının örgütlü şekilde ilk ortaya çıktığı zamana ilişkin tespitlerde bulunmayı amaçladık. Hürriyeti bağlayıcı cezalar neyin yerini aldı? Kamusal cezalandırmada nasıl bir değişim süreci yaşandı? Hürriyeti bağlayıcı cezalara geçilmesiyle amaçlanan neydi? Bu soruların cevaplarını bulmaya çalışacağız. Söz konusu cevaplara ilişkin yapacağımız tespitlerin hem hapishaneleri sosyal yaşam içerisinde doğru bir yerde konumlandırmamıza hem de bu kurumlara yönelik eleştirilerin daha doğru noktalara odaklanmasına imkân sağlayacağı kanaatindeyiz. Nitekim geçmişi iyi bilmek, çoğu kez bizlere çok daha iyi bir gelecek tasavvuru sunar.

Bu bağlamda çalışma içerisinde öncelikle, örgütsel hapishanenin doğusunun gerçekleştiği modern sürecin başlangıcına ilişkin açıklamalar yapılacak, sonrasında modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinin özellikleri belirlenecek, hürriyeti bağlayıcı cezaların etkisinin batı dünyası tarafından tespiti irdelenecek, fiziksel şiddet içeren cezalardan hürriyeti bağlayıcı ceza-

¹ Aynı yönde bkz. **Özbek**, Veli Özer: İnfaz Hukuku, 9. Baskı, Ankara 2017, s. 30.

lara geçişin nasıl gerçekleştiği açıklanacak ve son olarak modern dönemdeki hapisane odaklı cezalandırma sisteminin özellikleri tespit edilerek çalışma tamamlanacaktır.

1. MODERN SÜRECE İLİŞKİN GENEL AÇIKLAMALAR

İnsanlığın hürriyeti bağlayıcı cezalara geçişi, medeniyetin önemli bir zaferi olarak kabul edilebilir. Nitekim hapis cezası, örgütlü olarak modern süreçte ortaya çıkan bir kavram olsa da, cezalandırmanın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Hatta bazı kutsal kaynaklara göre, insanlığın dünyadaki başlangıcı, Hz. Âdem'in cezasının infazına dayanmaktadır². Ancak hürriyeti bağlayıcı cezaların, modern döneme kadar, hapis cezaları gibi sistematik bir kapatma ve gözetim biçiminde uygulanmadığı görülmektedir. Modern öncesi dönemdeki cezalar, daha çok doğrudan fiziksel şiddet içeren ve insan bedenine yönelen cezalardan oluşmaktadır³.

Modern süreç (modernizm) özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da görülen ve sonrasında tüm dünyayı etkisine alan sosyal, ekonomik ve kültürel değişim sürecini ifade etmektedir⁴. Sosyal bilimler alanında çalışan yazarlardan bir kısmı içinde bulunduğumuz bu günlerde de hala modern sürecin devam ettiğini savunmakla birlikte; diğer bir kısım yazar ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaygın olarak "postmodern dönem" olarak nitelendirilen yeni bir sürece geçildiğini savunmaktadırlar⁵.

Doktrinde modern süreç birçok farklı unsur üzerinden tanımlanıyor olsa da, kanaatimizce modernizm üç temel sacayağı üzerinde ayakta durur. Bunlar; sanayileşme, sanatsal-kültürel değişim ve aydınlanmadır. Nitekim bu süreçte ekonomik alanda sanayileşme yaşanmış, üretim tarzı ve ilişkileri gele-

² Eski Ahit'te Yaratılış Bab'ı 3:1-21 bölümünde ve Kuran-ı Kerim'de Bakara Suresi'nin 35 ila 37. ayetleri ile A'raf Suresi'nin 24. ayetinde insanoğlunun bir ceza olarak cennetten dünyaya gönderilişi anlatılmaktadır. **Daştan**, Nihangül: "Cennetten Kovulma Motifinin Semavi Dinler İle Bazı Mitolojilerdeki (Sümer, Türk ve Yunan) Görünümü", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 36, (2014), s. 64.

³ **Foucault**, Michel: *Hapishanenin Doğuşu*, 7. Bası, Ankara 2017, (Çev: **Kılıçbay**, Mehmet Ali, s. 101, 105.

⁴ **Giddens**, Anthony: *Modernliğin Sonuçları*, İstanbul 2018, (Çev: **Kuşdil**, Ersin), s. 18.

⁵ **Karakehya**, Hakan: "Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 66, S. 1, (2008), s. 88; Buna karşın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyayı modernliğin ötesine götüren yeni bir sürecin başladığı da ileri sürülmektedir. Yeni bir sürecin içinde olduğumuzu ileri süren yazarların önemli bir kesimi ise, bu süreci postmodern dönem olarak adlandırmaktadırlar. Postmodern kavramının içeriği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Lyotard**, Jean François: *Postmodern Durum*, Ankara 2000, (Çev: **Çiğdem**, Ahmet), s. 144 vd.

neksel yöntemlerden tamamen farklılaşmıştır. İkinci olarak sanatta, mimaride ve kültürde bir yenileşme ve farklılaşma başlamıştır. Teknik imkânların artmasıyla birlikte daha önce hiç yapılmayan tarzda binalar yapılmış, önceden örnekleri hiç görülmeyen sanat akımları ortaya çıkmıştır. Üçüncü unsur ise düşünsel alanda ortaya çıkmıştır. Bu dönemle birlikte akılcılık ön plana çıkmış, bilginin tek kaynağı olarak bilim kabul edilmiş ve *aydınlanma* gerçekleşmiştir⁶. Aydınlanma, modern sürecin düşünsel alandaki yansımaları oluşturur. Gerek eski çağlardaki toplumsal hayatta gerekse ortaçağ feodal toplumunda bilginin kaynağı bilimden farklı alanlar olabilmekteydi. Örneğin metafizik bir takım yöntemler, geleneksel veya dinsel inançlar toplumsal hayatta kabul gören bilgi kaynaklarıydı⁷. Özellikle dinsel bilginin Ortaçağ Avrupa'sında diğer bilgi kaynaklarına nazaran daha fazla geçerliliği ve etkinliği söz konusuydu. Modern süreçte bilimselliğin ön plana çıkartılması ve aydınlanmanın gerçekleştirilmesi, biraz da bu döneme duyulan tepkinin sonucunda olmuştur. Nitekim ortaçağ boyunca, kilise sosyal hayatın her alanında tartışılmaz, tabusal, dinsel bilgiyi hâkim kılmaya çalışmış ve bu bilgi türünü yadsıyan, yanlışılayan her türlü girişimin de, en ağır şekilde cezalandırılmasını sağlamıştır. Masumiyetin ispatı için, sanıktan yanan ateşin içindeki kaya parçasını almasının istenmesi gibi ritüellerden oluşan dayanaklılık testlerinin uygulanması⁸, bazı kimselerin içinde bulunduğu inanılan şeytanın çıkarılması için onlara işkence yapılması, dünyanın düz kabul edilmesi ve buna karşı çıkanların en ağır şekilde cezalandırılmaları⁹, insan-

⁶ **Karakehya**, Hakan: “Tanzimat Sonrası Osmanlı Devletinin Kamusal Cezalandırma Sisteminde Yaşanan Değişim”, Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, C. 1, Ankara, 2015, s. 575.

⁷ İnsanlar dünyayı tanımak ve anlamak için farklı bilgi türleri kullanmaktadırlar. Thomson ve Hickey tarafından yapılan bir ayrıma göre bilgi türleri *deneyim*, *kültürel gelenek*, *inanç*, *otorite* ve *bilim* olmak üzere beşe ayrılır. Bu sınıflandırmanın ayrıntıları ve bilgi kavramına ilişkin olarak bkz. **Bozkurt**, Veysel: *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa 2007, s. 64 vd.

⁸ Bu dönemde sıklıkla akıl dışı yapılan karakter denemeleri ile ispata ulaşılmaya çalışılmıştır. İspat için sanık ve bazen sanıkla birlikte davacı çeşitli acılara maruz kalırlardı. Örneğin sanıktan, kaynar kazanın içine atılmış bir taşı, çıplak ellerini kazana sokarak alması istenirdi. İstirap veren bu tür uygulamalara katlanabilen kişiye tanrının yardım ettiği ve bu nedenle suçlu sayılmayacağı kabul edilirdi. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Feyzioğlu**, Metin: *Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat*, Ankara 2002, s. 42 vd.

⁹ Bu dönemde dünyanın düz olarak algılanması, Bourdieu tarafından eleştirilmeden ve sorgulanmadan kabul edilen en önemli ortaçağ doxalarından birisi olarak kabul edilmektedir. Doxa, Bourdieu'nun dünya ve onun içindeki yerimizle ilgili daha bilinçli düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan, bilinç-öncesi anlayışları anlatan

lığın ortaçağda yaşadığı büyük ıstıraplar olmakla birlikte, aydınlanma için uygun zemininin oluşmasını da sağlamıştır. Aydınlanmayla birlikte tabusal bilginin yerini bilim almış, bilimsel bilgi kamusal alanda ve hatta bireysel yaşamda tek etkili bilgi türü haline gelmiştir. Aydınlanma süreci, pozitif bilimin kutsallaştırılması ve insani değerlerin önüne geçirilmesi gibi olumsuz bazı sonuçları nedeniyle eleştirilebilir olsa da, genel olarak sosyal ve kültürel alanda insana bakışı değiştirmiş ve kamusal faaliyetlerin merkezine insanı koymuştur. Bu dönemle birlikte artık her insanın, nasıl bir suç işlese işlesin, nasıl bir kişiliğe sahip olursa olsun, sırf insan olma vasfı nedeniyle saygıdeğer olduğu düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır¹⁰. Sosyal ve kültürel alandaki bu gelişmelerin, cezanın belirlenmesi ve cezalandırma sürecine ilişkin bakış açısını ve uygulamaları etkilememesi de düşünülemezdi¹¹. Nitekim modern dönemin daha başlarında suçluluğun ispatına, cezaların türüne ve infazına ilişkin büyük değişimler olmuş, insanlık adına çok önemli adımlar atılmıştır¹².

2. MODERN ÖNCESİ DÖNEM CEZALANDIRMA SİSTEMLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Olarak

Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinin asli ceza türünü, bedene ve yaşama yönelik cezalar oluşturmaktaydı. İdam cezası, uzuv koparma, dayak, küreğe mahkûm etme bu cezalara örnek olarak gösterilebilir¹³. Bunun dışında mahkûmlara istisnai olarak sürgün cezası verilmekteydi. Modern öncesi dönemde mekânsal olarak bir hapishanenin varlığından söz

terimidir. **Calhoun**, Craig: “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdieu Derlemesi, İstanbul 2007, (Çev: **Çeğin**, Güney), s. 101.

¹⁰ Kaldı ki, insan hakları kavramı, insanların sırf insan oldukları için, doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve devlet tarafından bunlara dokunulamayacağı yolundaki temel düşüncenin bir ürünü olarak, ilk kez bu dönemde geniş kitlelerce dile getirilmeye başlanmıştır. **Kaboğlu**, İbrahim Özden: Dayanışma Hakları, Ankara 1996, s. 1.

¹¹ Tarihsel sürecin de gösterdiği üzere cezalandırma amacının ve cezalandırma metodlarının belirlenmesinde içinde bulunulan dönemin sosyal değerlerinin ve ekonomik yapısının çok önemli bir etkisi vardır. **Rusche**, Georg/**Kirscheimer**, Otto: Punishment and Social Structure, New Brunswick and London 2003, s. 3 vd.

¹² Bu noktada Toroslu'nun aydınlanmanın ceza hukuku üzerine etkileri konusundaki şu düşüncelerini aktarmak isteriz: “*Ceza hukuku bugünkü anlamıyla bilimsel niteliğe aydınlanma ile kavuşmuştur. Nitekim bu dönemde cezai kurumlara eleştirel olarak bakabilme ve tabusal bazı kurumları tartışmaya açabilme imkânı doğmuştur.*” **Toroslu**, Nevzat: “Ceza Hukukunda Okullar”, Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul 1998, s. 367.

¹³ **Özbek**, s. 31.

etmek mümkün değildir. Bununla birlikte yargılaması yapılacak kişinin yargılamasına kadar, cezası infaz edilecek mahkûmun cezasının infazına kadar belirli mekânlarda kapalı tutulduğu ya da siyasi suçluların kralın emriyle şato, manastır gibi yerlerde tutulduğu bilinmektedir¹⁴. 1700'lü yıllarda genel hastane ve yardım kuruluşu adıyla hizmet veren kuruluşların da hastalara ve düşkünlere hizmet vermenin yanında Kral'ın emriyle gönderilen kimselerin kapatılmasını da sağladığı görülmektedir¹⁵.

Cezalandırma yetkisi modern öncesi dönemde dayanağını; devletin, tanrısal iradenin dünya üzerindeki temsilcisi oluşu inanişinden alırken modern dönemde toplum sözleşmesi gibi konseptlerden almaya başlamıştır¹⁶. Bu değişim aydınlanma düşüncesi ile birlikte kralın egemenliğinin meşruiyet kaynağına ilişkin inanişte gerçekleşen değişim ile ilintilidir. Nitekim aydınlanma düşüncesinin etkisi ile modern dönemde Tanrı'nın evreni yaratıp, evrenle ilgili düzeni mükemmel bir makine gibi kurarak işlemeye bıraktığı, fakat evrenin işleyişine karışmadığı inanişi hâkim olmaya başlamıştır. Bu durum egemenliklerinin kaynağını Tanrı'dan aldığına inanılan kralları etkilemiş ve toplum sözleşmesi düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır¹⁷.

Modern öncesi cezalandırma sistemlerinde cezaların çoğunlukla mahkûmun bedenine yönelik olduğu ve ciddi düzeyde fiziksel şiddet içerdiği; mahkûmun bedenine yönelik fiziksel şiddet içeren bu cezaların bir gösteri şeklinde halkın gözü önünde infaz edildiği görülmektedir¹⁸. Modern öncesi cezalandırma sistemlerinde suçun işlenmesi ile cezanın infazı arasında çok zaman geçmemekte ve hapis cezası gibi zamana yayılan bir ceza söz konusu olmadığı için infaz da çok kısa sürede gerçekleşmekteydi. Bu durum da infazın hızlı bir biçimde ve modern dönemdekine aksine çok daha az kişiden oluşan infaz görevlileri eliyle gerçekleştirilebilmesi sonucunu doğurmaktaydı. Böylelikle modern öncesi cezalandırma sistemlerinde iyi yapılandırılmış bir infaz teşkilatına ve gözetime ihtiyaç bulunmadığı görülmektedir. Aşağıda modern öncesi kamusal cezalandırma sistemlerinin temel özellikleri, ayrı başlıklar altında, ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹⁴ **Artuk**, Mehmet Emin/**Alşahin**, Mehmet Emin: "Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi", Mehmet Akif Aydın'a Armağan, 2015, s. 152-153.

¹⁵ **Foucault**, s. 95.

¹⁶ **Türkmen**, Metin: Modernleşme ve Hukuk: Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi ve Denetimli Serbestlik, 1. Bası, İstanbul 2018, s. 63.

¹⁷ **Küçüktaşdemir**, Özgür: "Aydınlanma ve Ceza Hukuku", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 113, (2014), s. 65.

¹⁸ **Karakehya**, Modern Cezalandırma, s. 97.

2.2. Fiziksel Şiddet İçeren Cezaların Ön Planda Olması

Foucault, Hapishanenin Doğuşu adlı eserinin başında, 2 Mart 1957’de Paris’te infaz edilen dehşet verici bir ölüm cezasını alıntılar. Mahkûm, Fransa kralına suikast düzenleyerek onu öldüren Robert François Damiens’dır. Söz konusu ceza alelade bir idam cezası değil, modern öncesi dönem cezalarının “azap çektirme” içeriğinin vücut bulmuş hali gibidir. Mahkûmun sadece ölmesi yeterli görülmemekte; bu ölüm süreci olabildiğince azap çektirilerek gerçekleştirilmektedir. Üstüne üstlük idamın infazı sürecindeki bu azap çektirmelerin Milgram Deneyi’ndeki¹⁹ gibi bir otoriteye boyun eğmeden kaynaklandığını söylemek de güçtür. Nitekim infazın nasıl gerçekleştirileceğine dair pek çok küçük ayrıntı mahkeme ilamında yer almaktaydı²⁰. İnfazın ayrıntılarının mahkeme ilamında yer alması, cezalandırmanın fiziksel şiddet içeriğinin; infaz sırasında, o anın dehşeti içinde oluşan bir gözü dönmüşlüğün sonucu olmadığının, aksine cezalandırmanın planlanmış bir unsuru olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde bedensel acı çektirme yalnızca idam ile sınırlı kalmamaktaydı. Para cezası, damgalama ve teşhir etme gibi cezalara, suçun ağırlığıyla ilişkili olmak üzere, çoğunlukla bir azap çekme eklenmekteydi²¹. İdam cezası bile tek bir azap çektirme şeklinde gerçekleşmemekte, bu cezanın birbirinden farklı pek çok infaz şekli bulunmaktaydı. Azap çektirme yalnızca idam cezası aracılığıyla uygulan-

¹⁹ Milgram Deneyi, 1963 yılında Stanley Milgram tarafından Yale Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiş olan bir sosyal psikoloji deneyidir. Deney kapsamında deneklere, öğrenci ya da öğretmen rollerinden birinde olacakları ve öğretmen rolünde olanların öğrenci rolünde olanlara bazı sözcük çiftlerini öğretmekle görevli olacağı belirtilmiş; fakat öğrenci rolü işbirlikçilere verilerek deneklerin tamamına öğretmen rolü verilmiştir. Deney kapsamında öğretmen rolündeki denekler, öğrencileri olduğunu düşündüğü işbirlikçileri göremeyecekleri fakat seslerini duyabilecekleri bir alana oturtulmuş ve önlerinde yer alan düğmeler vasıtasıyla; öğrenciye, kelime çiftlerini öğrenmede yaptığı her hata için belirli bir voltajda elektrik vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Öğrencinin hata yapması durumunda verilecek elektriğin gücü 15 volttan 450 volta kadar uzanmaktadır ve öğretmenin yapılan her hatada gücü 15 volt artırarak şok vermesi beklenmektedir. Deney sırasında, denekler voltajı artırdıkça, öğrencilerden geliyormuşçasına bağırma; bırakılmak için yalvarma ve çılgık sesleri verilmiş, fakat aynı zamanda deneklere devamlı olarak voltajı yükseltmekten başka şansları olmadığı ve öğrencilerin canı yansa da bu durumun onlarda kalıcı hasar bırakmayacağı yönünde telkinler verilmiştir. Deney sonunda deneklerin %65’inin öğrencinin bütün çılgınlıklarına rağmen, itaat duygusu altında 450 voltaja kadar çıktıkları görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Durbin**, Jon: Social Psychology, 1. Bası, London 2006, s. 10, 11.

²⁰ **Foucault**, s. 33-37.

²¹ Bkz. **Özbek**, s. 30 vd.

madığı gibi yalnızca cezalandırma esnasında da uygulanmamaktaydı. Suçun ikrarı modern öncesi dönemde yargılama aşaması için önemli bir kanıt niteliğindedi ve bu nedenle işkence adı verilen azap çektirme türü de yargılama sırasında oldukça sık ve yoğun bir biçimde uygulanmaktaydı²². Bununla birlikte niteliği itibarıyla yalnızca bir soruşturma aracı değil aynı zamanda bir ceza olarak da tanımlanmaktaydı. Öyle ki idam cezasından sonra en ağır ceza olarak sayılmakta ve aynı zamanda bir soruşturma aracı olarak suçlu sabit olmayan sanığa karşı da uygulanmaktaydı²³. İşkence, suçlu itiraf etmek; suç ortaklarını ortaya çıkarmak; sanığın ifadelerindeki çelişkileri gidermek için olduğu kadar suçlunun günahlarından arınması gibi amaçlarla da uygulanmaktaydı²⁴.

Konuyu ülkemiz açısından ele alırsak, Tanzimat dönemine kadar olan süreçte Osmanlı Hukukunda da fiziksel şiddet içeren cezaların ön planda olduğu görülmektedir. Nitekim İslam Hukuku geleneğinde ve dolayısıyla Osmanlı Ceza Hukukunda, bedeni cezaların esas olması ve hapis cezasının pek bulunmaması nedeniyle, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yer anlamında hapishanelere pek rastlanmazdı²⁵. Bu bağlamda Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda en fazla kullanılan ceza yöntemleri idam, sürgün, teşhir ve dayaktır. En ağır ceza ise idamdır²⁶. Modernleşme hareketleri öncesi klasik dönemde fiziksel şiddetin uygulanma alanı sadece cezaların infazı değildi. Daha sanık statüsündeki kişilerin tutulduğu tutukevi şeklindeki mekânlara

²² Aydınlanma öncesi ortaçağ engizisyon muhakemesinde, sanık muhakemenin objesi olarak görülmekte ve cezai takibat karşısında genellikle savunmasız bırakılmaktaydı. Aydınlanma ile birlikte, ceza muhakemesinde yapılan reform hareketleri sonucunda, sanığın da her şeyden önce muhakemeye ilişkin haklarla donatılmış bir muhakeme süjesi olduğu kabul edilmiştir. **Roxin**, Claus: Strafverfahrensrecht, München 1998, s. 117.

²³ **Foucault**, s. 71-73, 83-85.

²⁴ **Beccaria**, Cesare: Suçlar ve Cezalar Hakkında, 6. Bası, Ankara 2016, (Çev: **Selçuk**, Sami), s. 85-86.

²⁵ Bununla birlikte İslamiyet'in ilk devirlerinde suçluların geçici olarak kapatıldığı yer anlamında hapishanelerin bulunduğu bazı kaynaklarda yer verilmiştir. Hapishane olarak bilinen ilk bina Hz. Ali zamanında yapılmıştır. Daha önceleri ise, bazı evler ve mescitler kapatma yerleri olarak kullanılmaktaydı. Bahsettiğimiz bu örneklerin kurumsal anlamda hapishaneler olmadığını altını çizmek gerekir. Bu bağlamda söz konusu yerlerin hem bir tutukevi hem de cezaların infazına kadar suçluların tutuldukları ve ayrıca borçluların, borçlarını ödemeleri için hapsedildikleri yerler olarak nitelendirilmesi daha doğru olacaktır. **Demirbaş**, Timur: İnfaz Hukuku, Ankara 2008, s. 133 vd.

²⁶ **Şen**, Ömer: Osmanlı'da Mahkûm Olmak, İstanbul, 2007, s. 4; Osmanlı'da sık uygulanan prangaya vurma şeklindeki uygulama hakkında ise ayrıca bkz. **Saner**, Yasemin: "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", Osmanlıda Asayiş, Suç ve Ceza, İstanbul (Tarih Belirtilmemiş), s. 163 vd.

tomrukhane denilmesi de, buralarda fiziksel şiddetin varlığını gösteren önemli bir delildir. Nitekim buralarda ağır suç işleme şüphesi altındakiler, tomruk adı verilen işkence aletiyle sorgulanarak bir süreliğine tutulurlardı²⁷.

2.3. Cezanın Odağında Hükümlünün Bedeninin Bulunması

Modern öncesi dönemde cezanın odağında hükümlünün bedeni bulunmakta, cezaların konusunu mahkûmun bedeni oluşturmaktaydı. Bedene karşı ceza yalnızca idam cezası değildi. Herhangi bir uzvun kopartılması, dayak cezası gibi ceza türleri de doğrudan mahkûmun bedenine yönelmiş cezalardı. Cezaların odağında mahkûmun bedeninin bulunmasına neden olan iki olgu olarak bedenin ekonomik açıdan önemsizliği ve ölümün alışılmışlığı önemli birer konumda karşımıza çıkmaktadır. Bu iki hususun cezaların odağına mahkûmun bedeninin alınmasına oldukça elverişli bir zemin oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte ne bedenin ekonomik açıdan önemsizliği ne de ölümün alışılmışlığı modern öncesi dönemde cezanın odağında hükümlünün bedeninin bulunmasının esas nedenini oluşturmamaktaydı. Esas neden, bir sonraki bölümde ayrıntılı bir biçimde söz edeceğimiz üzere, cezalandırmanın gösteri biçiminde gerçekleştirilmesi ile ilgili idi ve daha köklü sosyal yapılarla işaret etmekteydi²⁸. Nitekim cezalandırma ile ilgili esas önemli olan husus cezalandırmanın gösteri şeklinde gerçekleşmesiydi ve mahkûmun bedeni yalnızca bu gösterinin sahnesini oluşturmaktaydı²⁹.

Modern dönemde hapsedme, küreğe mahkûm etme, zorla çalıştırma, sürgün, ikamet yasağı gibi ceza türlerinin yöneldiği obje de mahkûmun bedeni olmakla birlikte burada beden yalnızca bir aracı konumunda bulunmaktadır. Azap çektirme bizzat cezalandırmanın unsuru olmaktan çıkmış ve cezaların içeriği mahkûmun bedenine azap çektirmekten çok haklarını askıya almaya³⁰ ve bir açıdan mahkûmun ruhuna acı çektirmeye dönüşmüştür. Beden suçluyu ıslah etmenin bir aracıdır.

Modern dönem cezalandırma sistemlerinde intikam, önleme ve ıslah işlevleri bulunmaktadır. Esasında ıslahın amacı da suçların önlenmesidir ve bu nedenle cezaların ıslah işlevi, cezanın özel önleme işlevi olarak kabul edilmektedir. Modernite öncesi cezalandırma sistemleri daha çok intikam ve önleme işlevlerine odaklanmış, ıslah işlevini hiç gündeme almamıştır³¹. Bu

²⁷ Şen, s. 14.

²⁸ Foucault, s. 101-105.

²⁹ Karakehya, Modern Cezalandırma, s. 97.

³⁰ Foucault, s. 43.

³¹ Polat, Burak: İngiltere’de Cezalandırma Sisteminin Evrimi ve Sanayi Devrimi Sürecinin Bu Evrime Etkisi, Gazi Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018 s. 29.

nedenle cezaların telafi edilemeyen sonuçlarının olup olmaması önemsenmemiş ve suçlunun ıslahı gibi bir yol benimsenmemiştir.

Ortaçağda kralların bedeninin fizik varlığı kadar ruhani varlığının da önemli olduğu görülmektedir. Kralın bedenine eklenmiş bir ruhani ve ulaşılamaz boyut bulunmaktaydı. Bu boyut taç giydirme törenleri, boyun eğme törenleri, cenaze törenleri ile en üst aşamada görünür hale gelirdi. Bunun tam zıddında ise mahkûmun bedeni bulunmaktaydı. Mahkûmun bedeni kendine ait olan törensellik içerisinde kralın bedeninin simetrisini oluşturmaktaydı³². Modern öncesi dönemde cezanın odağında hükümlünün bedeninin bulunmasının nedenlerinden biri de bu simetrinin görünür kılınmasıydı.

2.4. Cezalandırmanın Gösteri Şeklinde Olması

Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde ceza mahkûmun bedenine yönelir ve yukarıda da söz edildiği gibi mahkûmun bedenini “ceza gösteri”sinin sahnesi olarak kullanırdı.³³ Hem idam cezalarında hem de uzuv koparma, dayak gibi diğer cezalarda, ceza bir gösteri şeklinde gerçekleştirilmekteydi.

Foucault’nun Hapishanenin Doğuşu isimli eserine başlarken yer verdiği Damien’s’in idam cezasının infazı esnasında, halk infazı izlemek için meydana bulunmaktadır. Cezanın infazı askeri kesimden görevliler, cellâtlar ve din adamlarından oluşan oldukça büyük bir grubun infazla ilgili çeşitli görevleri yerine getirmesiyle gerçekleştirilmektedir. İnfaz esnasında gösteri unsurunu pekiştirecek başka unsurlar da bulunmakta, mahkûmun bedeni çeşitli bölgelere altı adet ata bağlanmış olup atlar tarafından beden parçalanıncaya dek çekilmektedir.

Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde, yani cezanın gösteri içeriğinin onun asli bir unsuru olduğu zamanlarda, ceza infazının, rolleri tersine döndüren bir yapısı bulunmaktaydı. Azap çeken mahkûm, izleyenlerin acımasının nesnesi haline gelirken infaz kararını veren ve infazı gerçekleştiren tüm görevliler hukuka aykırılık unsuru eksik bir suçlu işler gibilerdi³⁴. Ancak bu şiddet sahnesinin içinde şu husus oldukça önem arz

³² Foucault, s. 67.

³³ Karakehya, Hakan: “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazıyla Hükümlünün İslahının Sağlanması Mümkün müdür?”, Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach’a Armağan, Ankara 2018, s. 1068.

³⁴ Beccaria işkence suretiyle infaz edilen fiziksel şiddete dayalı cezalar için şu tespiti yapmaktadır; “Cezaların amacı, ne duyarlı bir varlık olan insanı üzüp bunaltmaktır ne de daha önce işlenmiş olan bir suçu işlenmemişçesine yadsımak, yok saymaktır...”

etmekteydi: onca işkenceler, öfkeden gözü dönmüş ya da yukarıda söz ettiğimiz Milgram deneyindeki gibi itaatkâr bir ruh haline kapılmış uygulayıcılar yüzünden gerçekleşmemekteydi. Azap çektirme özellikle amaçlanmakta ve iktidarın bir varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi³⁵. İktidarın bu varoluş anına mümkün olduğunca çok kimsenin şahitlik etmesinin gerektiği düşünülmekteydi.

Bilindiği üzere modern dönem cezalandırma sistemlerinde suç bir bireye karşı işlenebildiği gibi kamu düzenine karşı da işlenebilmektedir. Bunun yanında kişilere karşı işlenmiş suçlar dahi aynı zamanda kamu düzenini/hukuk düzenini ihlal etmektedir³⁶. Bu bağlamda modern ceza muhakemesinde suçun soruşturulması ve kovuşturulması, kural olarak şikâyete bağlı değildir³⁷. Şikâyete bağlı suçlar az sayıda ve istisnai niteliktedirler. Diğer tüm suçlar için mağdurun ya da suçtan zarar görenin şikâyeti olmaksızın, kamu düzeninin zarar görmesi gerekçesi ile re'sen soruşturmaya başlanır³⁸. Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde yasa koyucu hatta yasanın kendisi yalnızca Kral olduğundan bir suç kime karşı işlenmiş olursa olsun kamu düzenini/hukuk düzenini ihlal etmesi bakımından Kral'ın şahsına karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmekteydi. Cezalandırma ile amaçlanan, yalnızca Kral'ı ve onun iktidarını tanımayanların cezalandırılması değil, aynı zamanda onlardan intikam da alınmasıydı. Yine bu intikam yalnızca mağdurun ya da suçtan zarar görenin intikamı değil belki onlardan daha çok Kral'ın intikamıdır. Ceza infazı bir gösteri şeklinde gerçekleştirilerek hukuki-siyasal işlevini yerine getirmekteydi. Bu yönüyle ceza infazının gösteri şeklinde gerçekleştirilmesi caydırıcılık işlevini yerine getirmekten çok, koyduğu kurallar ihlal edilerek yara almış olan iktidarı işler hale

işkence gören mutsuz bir zavallının çılgınlıkları, daha önce işlenen eylemleri, geri dönülmesi artık olanaksız bir zaman diliminin içinden söküp atabilir mi?" Beccaria, s. 69.

³⁵ **Foucault**, s. 41, 75, 91.

³⁶ **İçel**, Kayıhan/**Donay**, Süheyl: Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım, 5. Bası, İstanbul 2006, s. 14-15.

³⁷ Modern ceza muhakemesine ilişkin olarak ortaya çıkan uyumsuzlukların konusunu oluşturan fiillerin büyük bir bölümü, toplumsal düzeni önemli ölçüde tehdit eder niteliktedir. Bu nedenle günümüzde, özellikle Kıta Avrupa'sında, ceza davasının açılmasına ilişkin olarak *ceza davasının kamusalılığı ilkesi* geçerlidir. Bu ilkeye göre, kural olarak ceza davasını bir devlet organı olan savcı açar ve kovuşturma boyunca iddia makamını kamu adına o işgal eder. **Karakehya**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Eskişehir 2019, s. 1.

³⁸ **Şahin**, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Hukuku-I, Ankara 2018; **Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 2. Cilt, Ankara 2012, s. 62.

getirmekte ve Kral'ın suçlunun/uyruğunun bedeni üzerindeki söz hakkını görünür kılmakta idi³⁹.

Modern dönemde iktidarlar oldukça görünür hale gelmişlerdir. Birey gün içinde pek çok araç vasıtasıyla iktidar ile temas etmektedir. Modern öncesi dönemde ise birey açısından iktidarın bu kadar görünür olduğunu söylemek mümkün değildir. İktidar varlığını daha çok olağanüstü durumlarda göstermekteydi. Nitekim elinde modern dönemdeki gibi çok daha geniş alana yayılmış ve kesintisiz iktidar araçları bulunmamaktaydı. Bu nedenle iktidar varlığını göstermeye yönelik bir fırsat ortaya çıktığında bu fırsattan faydalanmalı ve bunu en etkili şekilde yapmalıydı⁴⁰. Bu açıdan bakıldığında bir suçun cezalandırılması, iktidarın varlığını uyruklarına göstermesi açısından oldukça işlevseldir. Modern öncesi dönemde işlenen her bir suçun aynı zamanda Karl'ın şahsına karşı işlendiği de göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir durumda, iktidarın ortaya çıkarak kendisini tanımayan bu fiili en şiddetli şekilde cezalandırması, kendisini görünür kılmasına da yaramaktaydı.

Modern öncesi dönemde iktidarın, bir yasanın neden gerekli olduğunu açıklama gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktaydı. Bununla birlikte iktidar, düşmanlarının kim olduğunu ve ne tür araçlarla iktidara karşı savaştığını da devamlı olarak uyruklarına göstermek durumundaydı. Yurttaşları kesintisiz bir gözetim altında tutamayan iktidar, düşmanları ile gösterişli mücadelesini devamlı yinelemeli ve bunu da tüm yurttaşlara göstermeliydi. Bir yasa ihlali, yukarıda da söz edildiği gibi, yalnızca bir yasa ihlali değildi. Yalnızca bir yasa ihlali olmadığı gibi yalnızca bir kamu düzeni/hukuk düzeni ihlali de değildi. Doğrudan iktidarın kişiliğine yönelmiş bir saldırıydı. Bu açıdan düşünüldüğünde yasa ihlali bir iç savaşa ve fail ise bir iktidar düşmanına dönüşmekteydi. İktidar o düşmanla gösterişli mücadelesini sürdürmek zorundaydı⁴¹. Modernite öncesi merkezi yönetimlerin doğal afetler, salgın hastalıklar ve uzun süren savaşlar nedeniyle kronik bir güvensizlik halinde olduğu ve bu nedenle etkili bir biçimde sosyal düzeni sağlama ve suçu önleme gibi hususlarda eksiklik yaşadığı görülmektedir. Yaşanan bu eksiklik de iktidarın suçu doğrudan kendisine yönelik bir hareket olarak kabul etmesine ve suçun karşılığı olarak şiddetli ceza tehdidini kullanmanın ötesine

³⁹ Foucault, s. 91-93.

⁴⁰ Görünür olarak insanlara gözetlendikleri hissi vermek suretiyle onların disiplinize edilmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Karakehya, Hakan/Usluadam, Asena Kamer: "Neden Gözetl(en)iyoruz?", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (Mayıs 2016- Akar Öcal'a Armağan), s. 194 vd.

⁴¹ Foucault, s. 104-105.

geçememesine neden olmaktadır⁴². İktidarın, düşmanları ile mücadeleye girdiğinde, düşmanlar bilhassa kendi uyrukları içinden iseler halkın yardımına; en azından onların karşı cephede olmamasına ihtiyacı vardı. Ceza infazının gösteri şeklinde gerçekleştirilmesi, halkın ne derece iktidarın yanında olduğu hususunun ölçülmesi açısından da elverişli olmaktadır⁴³.

Cezalandırmanın gösteri biçiminde gerçekleşmesi diğer bir yandan adaletin tecelli ettiği kanıtlanması işlevini üstlenmekteydi. Ceza infazı, mahkumun suçunu tekrar itiraf etmesiyle ya da etmemesiyle; hemen ölmesi ya da uzun süre can çekişmesiyle; soğukkanlılığını koruması ya da aklını yitirmesiyle; pişmanlık ve tövbekarlık ibareleri göstermesi ya da göstermesiyle suçun gerçekliği ile yargılama esnasında toplanan delillerin gerçekliğinin, kısacası suç ile ceza arasındaki bağın, halkın gözünde kurulmasını sağlamaktaydı⁴⁴.

Cezalandırmanın gösteri şeklinde halkın gözü önünde gerçekleştirilmesine karşın yargılama aşaması olabildiğince gizli, hatta öyle ki, sanıktan bile gizli bir biçimde yürütülmekteydi⁴⁵. Modern dönem cezalandırma sistemlerinde ise bunun tersi bir durum söz konusu olmuş kovuşturma aşamasının halka açık olması bir yargılama ilkesi olarak kabul edilmiş, soruşturma aşamasının gizliliği ise delillerin güvence altına alınması ve şüphelinin lekelenmemesi hakkı gibi hususlar göz önünde bulundurularak korunmuştur.⁴⁶

Osmanlı'da da ölüm cezalarının halka açık şekilde infaz edildiği görülmektedir. Bu bağlamda idam edilecek kişiler, şehrin meydanlarında ya da suçun işlendiği yerlerde idam edilerek, bedenleri halka ibret olsun anlayışı ile teşhir edilirdi⁴⁷. Dolayısıyla cezanın infazının gösteri şeklinde yapılması, sadece batıya has bir durum değildi.

⁴² Roth, Mitchel P.: An Eye For An Eye: A Global History of Crime and Punishment, London 2014, s. 109, 110.

⁴³ Foucault, s. 106.

⁴⁴ Foucault, s. 86-91.

⁴⁵ Özellikle Ortaçağ Kıta Avrupa'sında, ceza yargılamaları bakımından, engizisyon sistemi de denilen tahkik sisteminin egemen olduğu görülmektedir. Toplum menfaatlerinin korunmasına yönelik olarak yapılandırılan ve bireysel menfaatin neredeyse tamamen göz ardı edildiği bu sistemde, en önemli ve etkili makam yargılama makamıdır. Hem iddia hem de yargılama faaliyeti yürütebilen bu makam ile sanık arasında ciddi bir eşitsizlik söz konusudur. Muhakemenin her aşamasında yazılılık ve gizliliğin geçerli olması bu sistemin önemli unsurlarındandır. **Toroslu, Nevzat/Feyzioglu**, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2015, s. 42 vd.

⁴⁶ **Dönmezer, Sulhi/Erman**, Sahir: Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım (Cilt II), İstanbul 1994, s. 133, 134.

⁴⁷ **Şen**, s. 4.

2.5. İyi Yapılandırılmış Bir İnfaz Teşkilatına ve Gözetime İhtiyaç Bulunmaması

Yukarıda da söz edildiği gibi modern öncesi cezalandırma sistemlerinde suçun işlenmesi ile cezanın infazı arasında uzun bir zaman geçmekteydi. Aynı şekilde cezanın infazı da çoğunlukla uzun bir sürece yayılmamakta; bir anda infaz edilip tamamlanmaktaydı. İstisnai olarak uygulanan hürriyeti bağlayıcı cezalar dışında, zamana yayılan ceza türleri modern öncesi cezalandırma sistemlerinde mevcut değildi.

Çok azınlıkta olmakla beraber hürriyeti bağlayıcı cezalar modern öncesi dönemde zaman zaman bir infaz türü olarak kullanılmıştır. Mahkûmlar kendi sosyal statüleri, suçlarının niteliği ve kapatılma nedenlerine göre farklı yerlere kapatılmışlardır. Bu alanlar manastırlar, şatolar, hastaneler, belediye binalarının bodrumları gibi alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde uygulanan hürriyeti bağlayıcı cezalar suçluyu ıslah etme gibi bir amaç taşımadığından mahkûmlar üzerinde gözetimin gerçekleştirilmesi ya da mahkûmun eğitim faaliyetlerine tabi tutulması gibi bir gereklilik de bulunmamaktaydı⁴⁸. Bu nedenle modern öncesi dönemde, yukarıda saydığımız kurumlarda infaz edilen hürriyeti bağlayıcı cezalar için ayrıca bir infaz personeline gerek duyulmamış, infaz süreci kurumun kendi olağan görevlerini yerine getirmekte olan personel tarafından yürütülmüştür⁴⁹.

Bu dönemde suçlu yakalanabilirse yakalanmakta, bedensel cezası infaz edilmekte ve bu ceza eğer idam cezası değilse ceza infaz edildikten sonra mahkûm salıverilmekteydi. Oldukça istisnai olarak uygulanan hürriyeti bağlayıcı cezalarda ise ıslah içeriği bulunmamakta, bu durum da gözetime ihtiyaç duyulmaması sonucunu ortaya çıkarmaktaydı. Nitekim ileride de ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz üzere, gözetim, ıslah ve disiplinin bir ön koşuludur⁵⁰. Sayılan gerekçelerle modernite öncesi dönemde suçluların gözetimine ve dolayısıyla iyi yapılandırılmış bir infaz teşkilatına ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir.

⁴⁸ Artuk/Alşahin, s. 151, 152.

⁴⁹ Buna karşılık modern cezalandırma sistemlerinde suçlular kapalı mekânlarda tutularak ve teknolojik imkânlar kullanılarak sürekli gözetlenmeye, terbiye edilmeye çalışılmıştır. Özellikle yakın dönem içerisinde, özel eğitilmiş, profesyonel infaz koruma memurlarının istihdamı, sürekli izleme imkânı sağlayan kamera sistemlerinin kurulması, aramaların sıklıkla yapılması ve haberleşme araçlarıyla (telefon, mektup, vs.) gerçekleştirilen iletişimin devamlı surette kontrol edilmesi gibi uygulamalarla, gözetimin boyutları üst seviyelere ulaşmıştır. Karakehya, Modern Cezalandırma, s. 103.

⁵⁰ Karakehya/Usluadam, s. 192 vd.

3. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARIN ETKİSİNİN BATI DÜNYASINCA KEŞFİ

Modern dönemde hümanizm akımı ve sanayileşmenin etkisiyle insanın önemi artmış, insan, ruhu ve bedeniyle bir bütün olarak kabul edilmeye başlamıştır⁵¹. Bununla birlikte bilimsellik temel değer haline gelmiş, bu durum hem ceza hukukunda isnadiyet, nedensellik gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamış⁵² hem de yarının daha güzel olacağına ilişkin genel bir inancın oluşmasına neden olarak suçluları ıslah etme düşüncesini beraberrinde getirmiştir⁵³. Bu gelişmeler modern süreçte hapis cezalarının ortaya çıkması için gereken uygun zemini hazırlamış ve hapis cezalarının yoğun gözetim içeren ve ıslahı hedefleyen karakterini etkilemiştir. Fakat hapis cezasının kapatma boyutunu akla getiren şeyin, geçmişteki büyük kapatma örnekleri olduğunu düşünmekteyiz. Bunlardan ilki vebalıların kapatılması, ikincisi ise “efendisiz-aylaklar”ın kapatılmasıdır.

Gerçekten hürriyeti bağlayıcı cezaların etkisinin keşfinde 14. yüzyılın başlarında başlayıp ortalarına kadar devam eden veba salgınının ve bu salgına karşı yürütülen mücadele biçimlerinin önemli etkisi olmuştur. Bulaşıcı bir hastalık olan veba 14. yüzyılın başlarında bütün Avrupa’ya yayılmış ve salgının sürdüğü dönem boyunca, neden olduğu büyük korku ve çaresizlik hissiyle, dönemin sosyal yapısı üzerinde de belirleyici olmuştur. Salgının devam ettiği süreç boyunca Avrupa’da büyük bir açlık, sefalet ve karmaşa dönemi yaşanmıştır⁵⁴.

Veba salgını esnasında salgından korunmak üzere geliştirilip uygulanan sistem, kapatmayı; gözetimi; etkin bir kayıt sistemini ve raporlamayı içermesiyle bütüncül bir disiplinsel düzeneğin modeli olmuştur⁵⁵.

Veba salgını öncesinde Avrupa’da görülen bir diğer salgın olan cüzzam salgını esnasında, cüzzamlıların ahlaken düşük ve kirli insanlar olduğuna

⁵¹ Modernizm öncesinde insan bedeni dünyevi istekleri ile ruhun tekâmülü yolunda bir ayak bağı olarak görülürken modern dönemde hümanizm anlayışıyla beraber bu tekâmül sürecinin bir unsuru olarak kabul edilmeye başlanmış ve insan ruh ve bedeniyle bir bütün olarak kıymetli kabul edilmiştir. **Zekiyan**, Boğos: Hümanizm (İnsancılık) Düşünsel İçlem ve Tarihsel Kökenler, 1. Bası, İstanbul, 2005, s. 44-47. Bu duruma ek olarak sanayileşme sonucunda da insanın ve bilhassa insan bedeninin önemi artmış ve insan ekonomik işleyişin önemli bir bileşeni olarak görülmeye başlanmıştır. **Foucault**, s. 348-354.

⁵² **Küçüktaşdemir**, s. 79.

⁵³ **Karakehya**, Modern Cezalandırma, s. 97-98.

⁵⁴ **Aydın**, Erdem: Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Ankara 2006, s. 100.

⁵⁵ **Foucault**, s. 292.

ilişkin inanın da etkisiyle, cüzzamlılar toplumdan uzaklaştırılmış, tedavi etme yoluna gidilmemiş, malları ellerinden alınmış, çarşı pazar gibi toplu ortamlara gelmeleri yasaklanmış, özel bir giysi giyerek ve ellerinde çingirakla gezmeleri şart koşulmuştur. Vebada ise karantina uygulamasına gidilmiş ve cüzzamdakinden farklı olarak hastalıkla çok daha ince bir mücadele usulü belirlenmiştir. Kente giriş çıkışlar ve hastaların kent içindeki hareketi gözetim altında tutulmuş; hastaların evleri için dahi özel bir usul belirlenerek bu usullere uyulup uyulmadığı kontrol edilmiştir⁵⁶. Bu yüzden Foucault'ya göre, cüzzam Büyük Kapatma'nın⁵⁷ örneğini teşkil eden dışlama ayinlerinin prototipini oluştururken, veba disiplinsel şemaları oluşturmuştur. Bu şemalar vasıtasıyla iktidar, varoluşun en ince ayrıntılarına kadar nüfuz edebilmektedir. İlki büyük kapatma iken, ikincisi "iyi terbiye"dir. Cüzzamlının sürgün edilmesi arınmış bir toplum siyasi idealini yansıtırken, vebalının hapsedilmesi disiplinli bir toplum siyasi idealini yansıtmaktadır⁵⁸. Cüzzamlı tedavi edilmeksizin toplumdan uzaklaştırılırken, vebalının belirli bir disipline tabi tutularak tedavi edilmeye çalışılması; modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde suçlunun yok edilmesi ile modern dönem cezalandırma sistemlerinde suçlunun disipline tabi tutularak ıslah edilmeye çalışılması arasındaki farka karşılık gelmektedir.

Yukarıda söz edildiği üzere, veba salgını esnasında hastaların kapatılmaları hapis cezası düşüncesinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur⁵⁹. Vebaya karşı iktidarın aldığı hareket biçimi disiplini sağlamaya yöneliktir. Bu durumda iktidar, veba gibi güçlü bir düşmana karşı birden ortaya çıkmakta ve onunla kıyasıya mücadele etmektedir. İktidar vebanın karşısında oldukça disipline edici, kuvvetli ve görünürdür. Lakin bu durum geçicidir. Veba salgını sona erdiğinde iktidarın bu hali bir nevi dayanaksız kalmış olacaktır. Modern hapishane modelinde ise iktidarın bu disipline edici, kuvvetli ve görünür hali sürekli kılınmaktadır. Foucault bu disiplin şekillerini abluka disiplin ve mekanizma disiplin olarak ifade etmekte ve modernleşme sürecinde abluka disiplinden mekanizma disipline bir akış olduğundan söz

⁵⁶ Aydın, s. 100-101.

⁵⁷ "Büyük kapatılma terimi, 17. yüzyılda aylıklık ve işsizliğin iki büyük tehlike olarak ortaya çıkmasıyla, birlikte özel mekânlara kapatılan heterojen bir kitleye göndermede bulunur." Özkazanç, Alev: "Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması," Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara 2002 (Editör: Özdek, Yasemin), s. 381. Büyük kapatılma konusunda ayrıca bkz. Merquior, Jose Guilherme: Foucault, İstanbul 1986, s. 26 vd.

⁵⁸ Foucault, s. 292-293.

⁵⁹ Karakehya/Usluadam, s. 192 vd.

etmektedir. Abluka disiplin büyük bir kötülüğü durdurmak için, zamanı askıya alarak ve iletişimleri kopararak işlemekte olup istisnaidir. Mekanizma disiplin ise istisna değil, bir kuraldır. Zamanı askıya almaz. Mekanizma disiplinin işlediği süreç boyunca zaman hep akmaktadır. Modern hapisane modeliyle iktidarın yoğunluğunun ifadesi artık kişisel olarak kral ve onun gücü değil, hiyerarşik bir ilişki içinde oluşan çoklu iktidar fiziğidir. Disiplin kurumları bu süreçte yalnızca yaygın hale gelmekle kalmamış, pek çok yapısal değişiklik de geçirmiştir. Modern öncesi dönem disiplin kurumlarının işlevi tehlikeleri önlemek iken, modern dönemde bu işleve bir yenisi eklenmiş; disiplin kurumları bireylerden edinilen faydayı artırmayı hedeflemeye başlamışlardır. Ordudan ve üretimden başlamak üzere tüm bireylerin hızı, becerileri ve verimlerinin disiplin kurumları aracılığıyla artırılmasına çalışılmaktadır⁶⁰. Disiplin kurumlarının, sürekliliği ve yaygınlığı aracılığı ile bunu yapabilmesi de mümkün görünmektedir. Disiplin kurumları yaygınlaşırken aynı zamanda kurumsallıktan da çıkmışlardır. Küçük yerleşim birimlerinde yer alan okullar, küçük hastaneler ya da sağlık merkezleri ve ibadethaneler (kiliseler) vasıtasıyla da gözetim, kayıt altına alma ve nihai olarak disipline etme sağlanmaktadır. Son olarak da disiplin kurumları devletleşmiş/dünyevileşmiştir. Disipline etme daha çok dini kurumlar aracılığı ile yapılmaktayken, modern dönemde polis örgütlenmesi disiplin kurumları arasında en önemli yeri almıştır⁶¹.

Veba salgınının disiplin şemalarını etkilediği kadar nüfus artışının getirdiği birtakım değişimlerin de hürriyeti bağlayıcı cezaların etkisinin keşfinde önemli bir yeri olmuştur. Nüfusun artması ve bunun neticesi olarak toplumsal yaşam alanlarının genişlemesi ile birlikte modern öncesi dönemin “yoğun sosyallik” zeminine dayalı güvenlik sağlama yöntemi yıkılmıştır. Herkesin birbirini tanıdığı ve karşılıklı olarak gözetlediği toplumsal yapılar çözülmüş, devamlı olarak hareket halinde olan ve bu yüzden gözetlenemeyen işsiz ve yurtsuz insanlar, 1600’lü yıllardan itibaren artan nüfusun etkisiyle, toplumsal yaşam alanlarına girmiştir. Bu insanlar “efendisiz” ve “aylak” olarak nitelenmişlerdir ve modernite öncesi toplumun güvenliği sağlama yöntemi olan gözetim şemalarının bu gruplar üzerinde uygulan-

⁶⁰ Modern zamanlarda diğer tüm sosyal alanlarda gözetimin giderek yaygınlaştığı ve sistematik hale geldiği görülmektedir. Özellikle üretim faaliyetlerinde, işçinin etkin kullanımına yönelik olarak, onun yeterince çalışıp çalışmadığı sürekli gözetlenerek, işverenin ondan en etkin faydayı sağlamasına imkân tanımaya çalışılmıştır. Bu konuda özellikle Taylorizm ve Fordizme ilişkin olarak bkz. **Lyon, David**: Elektronik Göz-Gözetim Toplumunun Yükselişi, İstanbul 1997, (Çev: **Hattatoğlu, Dilek**), s. 173 vd.

⁶¹ **Foucault**, s. 305-307.

mıyor oluşu, duruma devlet müdahalesini gerekli kılmıştır. Devlet tarafından alınan ilk önlem “efendisiz-aylak”ların damgаланması ve böylelikle gözetimlerinin daha kolay hale getirilmesi olmuştur. Fakat bu önlem yeterince işe yaramaz. Nitekim “efendisiz-aylak”lar gözetimden kaçmanın yollarını bilmekte ve bu yüzden onlar üzerinde daha kesintisiz ve daha disipline edici bir gözetime ihtiyaç bulunmaktadır. Hapishaneler, hastaneler, düşkünler için oluşturulmuş misafirhaneler bu gözetimi mümkün kılmaktadır. Radikal bir biçimde değişen toplumsal yapılar böylelikle, toplumsal denetim mekanizmasını yeniden düzenlemiştir⁶². Aylak grubun kapatılması, tam istihdam ve dolayısıyla yüksek ücretlerin mevcut olduğu dönemlerde ucuz iş gücünü, işsizliğin yükseldiği dönemlerde ise ayaklanmaları engellemektedir⁶³.

4. HÜRRIYETİ BAĞLAYICI CEZALARA GEÇİŞ SÜRECİ

Modern döneme geçiş sürecin de fiziksel şiddet içeren cezaların yerini yavaş yavaş hürriyeti bağlayıcı cezaların aldığı görülmektedir⁶⁴. Hürriyeti bağlayıcı cezalara geçiş sürecinde karşımıza çıkan önemli değişimlerden biri idamlarda giyotinin kullanılmaya başlanmasıdır⁶⁵. Bu süreçte giyotin, azap çektirmelerden farklı olarak bedene hiç dokunmadan idam infazını gerçekleştirmesi bakımından önemli bir aşama olarak değerlendirilmelidir⁶⁶. Giyotinin modernleşme sürecinde cezalandırma sistemlerinde ortaya çıkan ilk simgesel örnek olduğu kabul edilmektedir. Nitekim gerçekten giyotin yukarıda da söz edildiği gibi idam infazının bedene hiç dokunmadan ve tek bir anda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Giyotin bu yönüyle matematiksel hesaplamalara ve sabit mekanik araçlara dayanan, yani modern dönemin bilim anlayışına uygun bir biçimde deney ve mantık yoluyla bulunmuş bir tekniktir⁶⁷.

Sonrasında zincirli mahkûmların alay yürüyüşleri, modern öncesi cezalandırma sistemlerinden modern cezalandırma sistemlerine geçişin bir özeti niteliğindedir. 19. yüzyılın başlarında halen devam eden bu alaylar ve devamında mahkûmun hapishaneye kapatılışı iki cezalandırma sistemini de içerisinde barındırır. Söz konusu faaliyet sırasında mahkûmların ayak bilek-

⁶² **Bauman**, Zygmunt: Yasa Koyucular ile Yorumcular, 4. Bası, İstanbul 2017, (Çev: **Atakay**, Kemal), s. 50-64.

⁶³ **Foucault**, s. 117.

⁶⁴ **Özbek**, s. 33.

⁶⁵ **Karakehya**, Modern Cezalandırma, s. 97.

⁶⁶ **Foucault**, s. 46.

⁶⁷ **Küçüktaşdemir**, s. 93.

lerine ve boyunlarına kelepçe takılarak bu kelepçeye bağlı zincirler vasıtasıyla mahkûmlar birbirlerine bağlanır. Alay yürüyüşü, mahkûmların birbirlerine zincirle bağlı oldukları şekilde mahkeme salonundan ya da geçici olarak tutuldukları yerden cezalarını çecekleri hapisaneye yürümelerini ifade eder. Bu uygulama, modern dönem öncesi cezalandırma sistemlerinin hem azap çektirme hem de gösteri içeriğini bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim alay yürüyüşleri sırasında halk, tıpkı modern öncesi dönemde infaz edilen idamlarda olduğu gibi, sokaklara toplanmakta ve alayı izlemektedir. Mahkûmlar alay esnasında bedeni azap çekmektedir ve yolun nihayetinde hapisaneye varacaklardır. Sonrasında, bu nakil işlemi için hapisane arabaları kullanılmaya başlamıştır. Hapisane arabası da bünyesinde azap çektirme içeriğini bulundurmaktadır. Her ne kadar hapisane arabaları mahkûma belli bir ölçüde azap çektiriyor olsa da, mahkûmun gözlerden uzak ve kapalı kapılar ardında tutuluyor olması bakımından hapisane arabası, modern dönem cezalandırma sisteminin ruhuna daha uygun görünmektedir⁶⁸.

Modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde ceza infazının halkın önünde bir gösteri şeklinde gerçekleştiriliyor olması, her ne kadar iktidarın yinelenmesine ve gösterilmesine yarıyorsa da, aynı zamanda bilhassa adaletli olmadığı ya da aşırıya gidildiği düşünülen kararlara ilişkin olarak izleyicilerin, yani halkın, infaza ve iktidara karşı ayaklanması riskini de taşıyordu⁶⁹. Nitekim infaz anı mahkûma son bir taşkınlık zemini hazırlıyor ve iktidara karşı sert eleştirilerini dillendirmesini kolaylaştırıyordu. Seyirciler infazı azap çektirme anına şahitlik etmek için olduğu kadar iktidara karşı yükselecek sesleri duymak için de orada bulunuyorlardı. Nitekim bu husus cezalandırma sistemlerinin dönüşmesi sürecinde büyük eleştiri almış ve riskin büyüklüğü kabul edilmiştir⁷⁰.

5. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZA MERKEZLİ MODERN DÖNEM CEZALANDIRMA SİSTEMLERİNİN ÖZELLİKLERİ

5.1. Genel Olarak

Modernleşme sürecinde cezalandırma sistemleri iki süreci izleyerek değişir. Bunlardan ilki cezanın seyirlik unsurunun ortadan kalkması, ikincisi

⁶⁸ Foucault, s. 373-374.

⁶⁹ Cezalandırma seyirlik bir unsur iken, çoğu kez, vahşilik bakımından suçu aşmakta veya ona eşit olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu durumda halka açık infaz edilen cezalar, izleyicileri vazgeçirmeyi amaçladıkları bir kıyıcılığa alıştırmakta, onlara suçların sıklığını göstermekte, cellâdı canıye, hâkimi katile benzetmek suretiyle rolleri ters yüz edebilmekteydi. Karakehya, Modern Cezalandırma, s. 98.

⁷⁰ Foucault, s. 105-113.

ise bedensel azap çektirmenin iptalidir⁷¹. Gerçekten bu süreçte cezanın infazı kapalı kapılar ardına taşınmış ve mahkûmun bedeninden çok ruhu hedeflenmeye başlanmıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezalar esas cezalandırma haline gelmiş ve diğer ceza türleri gittikçe daha az uygulanmaya başlamıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezalar modern öncesi dönemdeki gibi belli bir mekâna kapatılıp bırakılma şeklinde uygulanmamış, mahkûm devamlı gözetim altında tutulmuştur. Bu durum organize şekilde yapılandırılmış bir infaz sistemini gerekli kılmış ve buna ilişkin meslek grupları ortaya çıkmıştır.

Modern dönem cezalandırma sistemleri toplum sözleşmesi kavramı çerçevesinde incelenebilir. Toplumun üyeleri, tıpkı John Locke'un ya da sonrasında Jean Jacques Rousseau'nun söz ettiği gibi bir doğa durumunda ya da John Rawls'un söz ettiği gibi bir cehalet perdesi⁷² arkasında, kendisinin de suçlu olma ihtimalini göz önünde bulundurarak, hem suçların ve cezaların tanımlanmasına ilişkin yetkisini hem de cezalandırma yetkisini devlete devretmiştir. Bu açıdan bakıldığında işlenen bir suç toplumdaki tüm bireylere karşı işlenmiş olmaktadır ve her bir bireyin suçlunun cezalandırılmasına hakkı bulunmaktadır. Cezalandırma modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerindeki gibi hükümdarın intikamının alınması şeklinde değil, toplumun savunulması şeklinde meydana gelmektedir. Yine aynı şekilde cezanın amacı, modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerindeki aksine yaratıcı tarafından belirlenen suçun kefaretinin mahkûma ödetilmesi değil, aynı cinsten suçun yeniden işlenmesinin önlenmesidir. Suçun silinmesinden öte suçlunun dönüştürülmesi gibi bir amaç güdülmektedir⁷³.

Hapishaneler neredeyse ortaya çıktıkları ilk andan itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte cezanın intikam işlevini yerine getirecek kadar acı barındırması, sorumluluk derecesine göre süre bakımından çeşitlendirilebilmesi, suçlunun ıslahının sağlanmasına olanak vermesi ve suça ilişkin unsurları toplumdaki tecrit etmesi bakımından uygulanabilecek en doğru ceza yönetimi olarak benimsenmiştir⁷⁴.

Ülkemiz açısından hapishanelerin ortaya çıkış süreci Osmanlı modernleşmesiyle başlar. Dolayısıyla Osmanlı'da modernleşmenin en belirgin baş-

⁷¹ **Karakehya**, Modern Cezalandırma, s. 97 vd.

⁷² **Locke**, John: Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, Ankara 2012, (Çev: **Bakırcı**, Fahri), s. 9; **Rousseau**, Jean Jacques: Toplum Sözleşmesi, Ankara 2005, (Çev: **İlgaz**, Turhan), s. 47-49; **Rawls**, John: Bir Adalet Teorisi, Ankara 2017, (Çev: **Coşar**, V. Ahsen), s. 163-169.

⁷³ **Foucault**, s. 148, 198.

⁷⁴ **Dönmezer/Erman**, s. 620, 621.

langıç unsuru olan Tanzimat Fermanının ilanı, kamusal cezalandırma sistemindeki değişimin de önünü açmıştır. Bu bağlamda Tanzimat, Osmanlı Devletinin toplumsal-hukuki düzeninin devlet eliyle değiştirilmesi, yeniden yapılandırılması hareketidir⁷⁵. Tanzimat'la birlikte başlatılan iktibas ve kanunlaştırma hareketleri neticesinde Türkçeye çevrilen Fransız Ceza Kanunu 1858 yılında⁷⁶. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu da çok az değişikliklerle 1879 yılında⁷⁷ Osmanlı Devleti'nin kanunları olarak kabul edilmişlerdir.

Ancak bu dönemde dini temellere dayalı olarak var olan şer'i hukuk da ortadan kaldırılmış değildir. Hukuk düzeninde görülen bu iki başlılık, şer'i hükümler arasında muhakemeye ilişkin çok fazla hüküm bulunmaması nedeniyle, ceza muhakemesi açısından pek bir sorun teşkil etmemiştir⁷⁸. Buna karşılık maddi ceza hukukuna ilişkin birçok kuralın, şer'i hükümler arasında da bulunması nedeniyle, bu iki hukuk sisteminin uyuşturulması önemli bir sorundu. Bu sorun, iktibas edilen kanunların şer'i kurallara aykırı düzenlemelerinin geçersizliğinin kabul edilmesi suretiyle çözüme kavuşturulmuştur⁷⁹. Bu şekilde gerek kaynakları gerekse yapıları itibarıyla birbirinden oldukça farklı iki sistemin uyuşturulmasından ortaya çıkan karma sistem, varlığını Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirmiştir⁸⁰.

Bununla birlikte Tanzimat sonrası dönemde, yavaş yavaş hürriyeti bağlayıcı cezalara geçiş sürecinin başladığı görülmektedir. Nitekim Tanzimat sonrası dönemde özellikle aydınlanma felsefesinin Osmanlı Devletine girişiyle birlikte, insana bakış açısı değişmiş ve cezaların daha insani olması gerektiği yolunda fikirler oluşmuştur. Dini kurallar nedeniyle, tazir suçları haricindeki suçlar için öngörülen cezalarda şiddet uygulaması devletin sonuna kadar varlığını devam ettirse de, tazir suçları için Tanzimat sonrası

⁷⁵ **Hafizoğulları**, Zeki: "Türk Ceza Hukuku'nun Seksen Yılı", Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Hukukunun Seksen Yıllık Gelişimi, Ankara 2003, s. 168.

⁷⁶ **Artuk**, Mehmet Emin: "1926 Tarihli Ceza Kanununun Hazırlanışı", Gerekçeli Ceza Kanunları, İstanbul 2015 (Hazırlayan: **Artuk**, Mehmet Emin/**Gökçen**, Ahmet/**Yenidünya**, A. Caner), s. 49.

⁷⁷ **Gökçen**, Ahmet: "1929 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Hazırlanışı", Gerekçeli Ceza Kanunları, İstanbul 2015, s. 353 vd.

⁷⁸ O dönemde çıkartılan Hukuk Usulü Kanunundan farklı olarak 1879 tarihli Ceza Usul Kanununa şer'i hükümler alınmamıştır. **Bozkurt**, Gülnihal: Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Ankara 1996, s. 105.

⁷⁹ 1858 tarihli Ceza Kanununun 1. maddesinde, bu kanunun şeriata aykırı olmayıp şeriatça ulu'l emr'e ait olan tazirin derecelerini tayin ve tespit için düzenlendiği ve "ancak şer'an muayyen olan hukuk-u şahsiyeye helal gelmeyeceği" de belirtilmiştir. **Bozkurt**, s. 101.

⁸⁰ **Hafizoğulları**, s. 168 vd.

dönemde giderek daha çok artan şekilde hürriyeti bağlayıcı ceza öngörülmeğe başlanmıştır. Dolayısıyla Osmanlı devletinde tazir suçları kapsamındaki fiiller için cezaların belirlenmesindeki devlete (padişaha-ülülemre) ait takdir yetkisi, modernleşmeye paralel olarak daha çok hürriyeti bağlayıcı cezalar yönünde kullanılmıştır. Tazir suçlarının oldukça geniş bir alana yayıldığı göz önünde bulundurulursa, Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı Ceza Hukukunun insani özellikler bakımından oldukça önemli bir gelişim gösterdiği söylenebilecektir. Bu dönemde oluşan fiziksel şiddet uygulamasından vazgeçilmesi şeklindeki eğilim, Cumhuriyetin ilanından sonra, idam cezasını gerektiren suçlar haricinde, hemen tüm suçlar bakımından fiziksel şiddeti teorik olarak reddeden bir ceza adaleti sisteminin de temellerini oluşturmuştur⁸¹.

5.2. Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Esas Cezalandırma Şekli Haline Gelmesi

Hapis cezasına uygulamada bir ceza olarak hükmedilmesi, ilk olarak 1588 yılında Amsterdam Ceza Mahkemesi'nin genç bir hırsız için, o dönemin hırsızlık suçlarının alışılmış cezası olan idam cezasına mahkûmiyetine karar vermeyip, devlet tarafından eğitilip iyileştirilmesine ilişkin verdiği karara dayandırılır. Devam eden yıllarda, bir suç yaptırımı olarak olmasa da dilencilerin belirli yerlerde kapatıldıkları ve çalışmaya zorlandıkları görülür. Bilhassa 17. yüzyılın ortasında savaşlar neticesinde iş gücünün azalmış olması çalışmanın kutsanmasına neden olmuştur⁸².

Bu düşünceye ek olarak diğer bir yandan modern dönemde ortaya çıkmış olan disiplinsel iktidar varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Modern dönemde hapishaneler, toplumda zaten var olan yapıların; kışlanın, okulun, atölyenin biraz daha katı bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem kışla, okul ve atölyede hem de hapishanelerde disiplinsel iktidar sıkı bir zaman kullanımı ve çalışma yoluyla bedeni eğitmekte ve onu devamlı olarak izlemektedir. Hürriyeti bağlayıcı cezaların kolayca kabul görmesi ve esas cezalandırma şekli haline gelme nedeninin bu husus olduğunu söyleyebiliriz. Foucault'ya göre hapishaneler en başta hukuki-ekonomik işlev ile yani hukuken hürriyetinden yoksun bırakmayı yerine getirmek üzere ortaya çıkıp sonrasında teknik-disiplinsel işlevi de üstlenmiş değildir. Hapishaneler en başından beri hukuken hürriyetinden yoksun bırakmayı sağlamak kadar

⁸¹ Karakehya, Tanzimat Sonrası, s. 580 vd.

⁸² Türkmen, s. 13.

bireyi disipline etmek ve bireyin teknik dönüşümünü sağlamakla da yükümlü olmuştur⁸³.

Modern dönemde disiplinsel iktidarın ortaya çıkması ile birlikte cezalandırma türü olarak hapis cezası dışında bir seçenek, ihtimal dışı hale gelmiştir. Hapishane hümanist ya da ıslah edici özelliğinden çok disiplinsel iktidarın hâlihazırda görev yapmakta olan kurumlarının bütünleyici bir parçası olmasından ötürü esas cezalandırma şekli haline gelmiştir. Nitekim disiplinsel iktidarın hâlihazırda görev yapmakta olan kurumları yani kiliseler, okullar ve aile gibi kurumlar devletin ideolojik aygıtını oluştururken; hapishaneler de devletin baskı aygıtını oluştururlar. Bu iki yapı birbirinin tamamlayıcısı konumundadır⁸⁴.

Bizdeki duruma gelince, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi klasik dönemde, hapishanelerin kurumsallaşması ve sayıca fazlaşması pek mümkün olmamıştır. Az sayıdaki yerler ise, genelde taziren cezalandırılan suç faillerinin cezalarının infazı amacıyla yönelik olarak faaliyet göstermişlerdir. Nitekim taziren cezalandırılan suçlarda padişah ve onun adına bu yetkiyi kullananlar, suçun nitelik ve derecesine göre cezayı belirlemekteydiler. Bu cezalar arasında ise hapis cezaları da bulunmaktaydı. Bu bağlamda tazir suçları hapis cezasının başlıca kaynağını oluşturmuşlardır. Tanzimat öncesi dönemde istisnai olarak uygulanan hapis cezalarının infazı amacıyla kullanılan yerler ise genelde kale burçları olmuştur. Karanlık, havasız ve nemli oldukları için bu yerlere Farsçada karanlık, dehşete ve sıkıntıya düşürücü yer anlamına gelen “zindan” adı verilmiştir⁸⁵. Yedikule, Babacafer ve Tersane zindanları bunların en ünlüleridir. Zindanlar genelde subaşının denetiminde olup; mahpuslara hayırseverlerin yardımıyla bakılırdı⁸⁶.

Osmanlı'da hapishaneler konusunda derli toplu çalışmalar yapan ilk padişah II. Mahmut'tur. II. Mahmut'un başlattığı çok yönlü Avrupalılaştırma çabaları içerisinde hapishaneler de yer almaktaydı⁸⁷. İnfaz sistemindeki modernleşme hareketlerinin sonucu olarak İstanbul zindanları 1831'de kaldırılmıştır. Gelişen süreçte, Sultanahmet'te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmında hapishane-i umumi kuruldu. Ancak İstanbul

⁸³ Foucault, s. 338.

⁸⁴ Althusser, Louis: İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 4. Bası, İstanbul 2000, (Çev: Alp, Yusuf/Özışık, Mahmut), s. 26-31.

⁸⁵ Demirbaş, Timur: “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, Hapishane Kitabı, İstanbul 2010, s. 29.

⁸⁶ Şen, s. 6.

⁸⁷ Şen, s. 17.

dışında kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edildi. Bununla birlikte Tanzimat sonrası dönemde kabul edilen 1840 (Kanun-ı Ceza), 1851 (Kanun-ı Cedit) ve 1858 (1274 Ceza) tarihli ceza kanunları ile birlikte hürriyeti bağlayıcı cezalar da norm düzeyinde Osmanlı Devleti hukuk sistemine dâhil olmuş, fiili uygulanma miktarları da artmıştır⁸⁸.

Osmanlı Devletinde Mahpushanelerdeki olumsuz koşulların düzenlenmesine ilişkin önemli hükümlere Islahat Fermanı'nda rastlanmaktadır. Nitekim söz konusu metinde, *işkence ve eziyet ve bunlara benzer muamelelerin yapılması yasaklanıyor, bunları emreden amirlerin ve yapan memurların cezalandırılması öngörülyordu* (“... mücazat-ı cismaniye ve eziyet ve işkence müşabih kaffe-i muamele dahi kamilen lağv ve iptal kılınması ve bunun hilafına vukubulacak hareket şediden men ve zecrolunacağından maada bunun icrasını emreden memurin ile bilfiil icra eyleyen kesanın dahi ceza kanunnamesi iktizasınca takdir ve tedip olunması...”). Keza, hapishane şartlarının iyileştirilmesi (“... usûl-i hapsiyyenin mümkün mertebe müddet-i kaile zarfında islahına mübaşeret edilmesi...”) isteniyordu⁸⁹.

1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun hazırlanmasından sonra, gerek kanunun infaz kurumları ile ilgili maddelerini fiiliyata geçirmek gerekse yabancı büyükelçilerin hapishanelerin kötü durumunu gerekçe göstererek kanunun kendi tabiiyetlerine uygulanmasına edecekleri itirazları engellemek amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında diğer görevlerinin yanında, infaz kurumlarının islahını sağlamak amacıyla Binbaşı Gordon İngiltere'den getirilerek devlet hizmetine alınmıştır. İnfaz kurumları konusunu görüşmek üzere Meclis-i Tanzimat dairesinde bir de özel meclis oluşturulmuştur⁹⁰.

Konuya ilişkin Meclis-i Tanzimat Mazbatasında, *en fazla önem verilmesi gereken konunun, bir mücrimin tevkifiyle cezasının tayinine kadar bulunduğu yerin ceza mahalli olmaması lazım geldiği ve sanığın ceza almaya bileceği göz önünde tutularak, onlara mücrim denmeyip, bu şüphelilerin farklı yerlerde tutulmaları gereği olduğu* yazılıdır. Aynı mazbatanın devamında, alan olarak küçük koşullara çok sayıda hükümlü doldurmanın, hükümlülerin tasnif edilmeksizin azılı suçlularla hafif suçluların bir arada tutulmasının, gereksiz yere mahkûmlara pranga vurulmasının sakıncaları üzerinde de durulmuştur⁹¹.

⁸⁸ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 135 vd.

⁸⁹ Gözler, Kemal: “Islahat Fermanı”, www.anayasa.gen.tr/islahatfermani.htm.

⁹⁰ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 136.

⁹¹ Bozkurt, s. 110.

II. Abdülhamid döneminde Avrupa standartlarında bir hapisane kompleksi yapmak için defaatle girişimde bulunulduysa da ekonomik maliyetlerin fazlalığı nedeniyle, bu girişimler hep sonuçsuz kalmıştır⁹².

İttihat ve terakki iktidarları döneminde de hapisanelerin iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. 16 Mart 1911 tarihli belgeye göre, tüm vilayetlerde yapılacak cezaevlerinin aynı tarz ve şekilde yapılması yönünde alınmış bir karar bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemde özellikle infaz kurumu çalışanlarının nitelikleri üzerinde de durulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 4 Ocak 1912 tarihli çıkartılan genelgede, boşalacak hapisane müdürlüklerine sınavla biraz ceza kanunu bilen kişilerin seçilmesi, gardiyanların da okuma yazma bilen kişilerden temin edilmesi hususlarına dikkat çekilmektedir⁹³.

1916 yılında Osmanlı'da mevcut hapisanelerin düzenlenmesine yönelik nizamname raporu, o dönemde Hapishaneler ve Tevkifhaneler Umumi Müfettişi olan N. Ralhf tarafından hazırlanarak Hapishaneler Komisyonu'na sunulur. Bu raporu değerlendiren komisyon, İçişleri ve adalet bakanlıklarına görüşlerini içeren bir rapor hazırlar. Bu nizamname raporu, her ne kadar o günkü mali durum nedeniyle gerçekleştirilmesi zor hükümler içerse de; Cumhuriyet dönemine gerçekleştirilecek iyileştirmeler bakımından ilham kaynağı olmuştur⁹⁴.

5.3. Cezanın Odağında Hükümlünün Ruhunun Bulunması

Aydınlanma döneminde suçlunun bedenine acı çektirilerek günahlarından arındığı düşüncesi eleştirilmeye ve terk edilmeye başlanmıştır. Azap çektirmenin işlenmiş olan suçu geçmişten silemeyeceği ve cezanın, suçlunun diğer yurttaşlara zarar vermesini ya da diğer yurttaşların benzer eylemlerde bulunmasını engellemekten başka bir amacının olamayacağı düşünölmeye başlamıştır. Bu düşünce suçlunun ruhu ve zihni üzerinde kalıcı, bedeni üzerinde ise geçici iz bırakacak oran ve yöntemde cezaların belirlenmesi önerilerini beraberinde getirmiştir⁹⁵. Bununla beraber, yukarıda da söz edildiği gibi, ıslah ve mahkûmun yeniden sosyalleştirilmesi gibi hususlar da Aydınlanma sürecinde cezaların özel önleme işlevi bakımından üzerinde önemle durulan hususlar olmuştur⁹⁶.

⁹² Bu dönemde gerçekleştirilen çalışmalar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şen, s. 31 vd.

⁹³ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 140-141.

⁹⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Şen, s. 73 vd.- ayrıca s. 165.

⁹⁵ Beccaria, s. 69-70.

⁹⁶ İçel/Donay, s. 11,12.

Modern dönemde hapsedme, küreğe mahkûm etme, zorla çalıştırma, sürgün, ikamet yasağı gibi cezalandırmaların yöneldiği obje de mahkûmun bedeni olmakla birlikte burada beden yalnızca bir aracı konumunda bulunmaktadır. Azap çekme bizzat cezalandırmanın unsuru olmaktan çıkmış ve cezaların içeriği mahkûmun bedenine azap çektirmekten çok haklarını askıya almaya⁹⁷ ve bir açıdan mahkûmun ruhuna acı çektirmeye dönüşmüştür. Mahkûmun özgürlüğünden yoksun bırakılması ile birlikte hem ruhu acı ve elem çekmekte hem de eğitim yoluyla yeniden sosyalleştirilmektedir.

Hapis cezasını çekmek üzere hapishaneye gönderilen kişi orada iki sıfatla bulunmaktadır. Bu sıfatlardan ilki “mahkûm” sıfatıdır. Kişi hapis cezasına mahkûm edilmiştir ve cezasını çekmek üzere orada bulunmaktadır. İkinci sıfatı ise “suçlu” sıfatıdır. Daha doğru bir ifade ile kişi oraya “mahkûm” olarak girmekte ama orada “suçlu” olarak kabul edilmektedir. Mahkûm edilişi onun yalnızca bir eylemine yönelikken, suçlu oluşu ve eğitilmesi gerekliliği bütün hayatına yöneliktir. Kişinin hapishanede bulunduğu süre boyunca eğitilmesi için gerekli hayat hikâyesi bilgileri toplanır. Esasında bu bilgi toplama sürecine yargılama aşamasından başlanmıştır. Bu süreçte cezai söylem ile psikiyatrik söylem birbirine karışmakta ve bu durum gitgide “tehlikeli birey” kavramının oluşmasına olanak sağlamaktadır. Nitekim gerçekten “tehlikeli birey” kavramı aydınlanma döneminin pozitivist hukukçuları tarafından kullanılan bir kavram olmuştur. Bu teoriye göre bireyi suç işlemeye yönelten şey içinde bulunduğu genetik, biyolojik ya da psikolojik yapıdır⁹⁸. Pozitivist teorinin öne sürdüğü şekilde tehlikeli, anormal gibi sıfatlarla nitelenen mahkûmun artık bedeni değil, ruhu cezalandırılır⁹⁹.

Modernleşme sürecinde, cezalandırmada azap çektirmenin ortadan kalkması ve suçlunun insanlığına dokunulmaması açısından büyük bir eleştirel talep meydana gelmiştir¹⁰⁰. Gerçekten bedensel azap çektirme kalkmış ve insan haysiyetine daha uygun görünen, bedene dokunmayan hapis cezası esas cezalandırma şekli haline gelmiştir. Bununla birlikte hapis cezası mahkûmun insanlığına dokunmamak bir yana, bu insanlığı/ruhu doğrudan cezanın odağı haline getirip, dönüştürmeye çalışmıştır¹⁰¹.

Modernleşme ile dönüşen cezalandırma sistemlerinde idam cezası birdenbire terk edilmemiş uygulamanın terk edilişi dünya genelinde oldukça

⁹⁷ Foucault, s. 43.

⁹⁸ İçel/Donay, s. 7.

⁹⁹ Foucault, s. 364-369.

¹⁰⁰ Beccaria, s. 129-133.

¹⁰¹ Foucault, s. 127.

uzun zaman almıştır. Hâlihazırda da idam cezasını uygulayan ülkeler bulunmaktadır. Nitekim Türkiye’de de idam cezasının tümden kaldırılması 2004 yılında gerçekleşmiştir¹⁰². Bu husus göz önüne alındığında modern dönem cezalandırma sistemlerinde cezanın objesinin mahkûmun bedeni değil, ruhu olmasına ilişkin teori gerçeği yansıtmıyor gibi görünebilir. Fakat böyle olmadığının anlaşılması için modern dönem cezalandırma sistemlerindeki idam cezalarına kısa bir bakış atmak yeterli olacaktır. Yukarıda söz edildiği gibi modern öncesi dönem cezalandırma sistemlerinde idamın infazı modern dönemdeki idam cezalarına göre çok daha hızlı bir biçimde infaz edilmekte, ceza hükmü ile infaz arasında uzun bir süre bulunmamaktaydı. Modern dönem cezalandırma sistemlerinde ise ceza hükmü ile infaz arasında uzun bir zaman bulunmakta, mahkûm idam cezasının infazını hapis hanesinde beklediği süre boyunca, modern öncesi dönemdeki infazı bekleme süreçlerinin aksine, mahkûmun beslenme ve temizlik gibi ihtiyaçları karşılanmakta ve ironik de gözükse mahkûma sağlık hizmeti verilmektedir. Son olarak infaz saati gelip de mahkûm infaza götürülürken ona sakinleştirici birtakım ilaçlar enjekte edilmektedir. Modern dönem cezalandırma sistemlerinin idam cezalarının infazı sırasında çeşitli görevleri yürütmekte olan memurlar infaz sürecine mahkûmun daha az acı çekmesini sağlayıcı bir unsur olarak katılmaktadır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda modern dönem idam cezaları bedenden çok hayata müdahale eden bir infaz türü olarak tanımlanabilir¹⁰³. Dolayısıyla modern dönem cezalandırma sistemlerinde idam cezasında bile beden, ruha acı çektirmenin bir aracı olarak kullanılmakta, cezanın infazı, mahkûmun ceza infazını beklediği o uzun sürenin mahkûmun ruhuna verdiği acının gölgesinde kalmaktadır.

Hapishanelerin bir cezalandırma türü olarak kullanılmaya başladığı zamanlarda kendisine yöneltilen en büyük eleştirilerden biri de mahkûmun yeterince acı çekmediği yönündedir¹⁰⁴. Bu eleştiriye göre, yoksullar beslenme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamıyorken mahkûmların bu ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bu eleştiriler mahkûmların diğer insanlardan daha fazla acı çekmeyi hak ettiği kabulüne işaret eder. Bu kabul bir yana

¹⁰² Ölüm cezası, hukuk düzenimizden, 21.07.2004 ve 25529 sayılı resmi gazetede yayınlanan, 14.07.2004 tarih ve 5218 sayılı kanunla tamamen çıkartılmıştır. Ölüm cezası ile karşılanan suçlar, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştür (Bkz. 5252 s. K. m.6). **Koca**, Mahmut/**Üzülmöz**, İlhan: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2017, s. 553.

¹⁰³ **Foucault**, s. 44.

¹⁰⁴ **Karakehya**, Modern Cezalandırma, s. 98.

bırakılırsa, hapsedilerek hürriyetinden mahrum bırakılan mahkûm gerçekten acı çekmemekte midir? Hapsetme esasında bedensel açıdan pek çok mahrumiyeti de bünyesinde barındırmaktadır. Hapis cezası en başta diğer tüm hakların kullanımının ön şartı olan hareket özgürlüğünü yok etmektedir¹⁰⁵. Hapsedilen birey özgürlüğünden mahrum bırakılmakta, bir yerde kalmaya zorlanmakta, sevdiklerinden ve alışkanlıklarından ayrı düşmekte, çalışamamakta, örgün eğitime dâhil olamamakta ve bunun gibi hayatın olağan akışı içerisinde, hapis cezasına mahkûm edilmemiş olsa kolayca ulaşabileceği pek çok imkândan uzak kalmaktadır. Bu nedenle hapis cezasına mahkûm edilen bir suçlunun acı çekmiyor oluşu yönündeki eleştiri kanaatimizce yerinde değildir¹⁰⁶.

Yine de bedensel acı modern öncesi döneme kıyasla büyük ölçüde azalmıştır. Cezaların şiddetinde ve yoğunluğunda bir azalma meydana gelmiştir. Bununla birlikte işlenen suçların niteliğinde de bir dönüşüm meydana gelmeye başlamıştır ve cezaların şiddeti ve yoğunluğundaki bu azalma bir bakıma suçların niteliğindeki bu dönüşümün sonucu olarak da yorumlanabilmektedir. Özel mülkiyetin ortaya çıkması ile birlikte malvarlığına karşı işlenen suçlar üzerinde daha önemle durulmaya başlanmıştır¹⁰⁷. Kişilere karşı işlenen suçlar da yerini çoğunlukla malvarlığına karşı işlenen suçlara bırakmıştır. Bunun yanında büyük suç çeteleri de en fazla üç dört kişilik küçük suç gruplarına dönüşmektedir. Bunun nedeni suç gruplarının daha iyi gözetlenmesinden ötürü büyük gruplar olarak hareket edememesidir¹⁰⁸.

Her ne kadar suçların niteliğinde genel bir yumuşama meydana gelse de malvarlığına karşı işlenen suçlar ile ilgili yaptırımlar eskisine göre çok daha sert bir hal almıştır. Artan refah ve zenginlik malvarlığı açısından daha yoğun bir güvenlik ihtiyacını doğurmuş ve bu durum da malvarlığına karşı uygulanan suçların eskisine göre daha sert bir biçimde cezalandırılmaya başlamasına neden olmuştur. Gerçekten ekonomik sistemin değişmesi sonu-

¹⁰⁵ **Karakaş Doğan**, Fatma: Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, Marmara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 140.

¹⁰⁶ Günümüzde de cezanın baskın unsurunun, acı verici olmasından kaynaklandığını savunan görüşler bulunmaktadır. Örneğin Toroslu-Toroslu bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler; “*Ceza bir emri ihlal eden kimseye çektirilen acıyı ifade eder. Cezanın asıl karakteri, acı verici olmasıdır. Gerçekten acı vermeyen bir cezadan söz etmek, karanlık ışıktan veya soğuk ateşten bahsetmek gibidir.*” **Toroslu**, Nevzat/**Toroslu**, Haluk: Ceza Hukuku Genel Kısım, Ankara 2015, s. 409.

¹⁰⁷ **Öktem**, Niyazi/**Türkbağ**, Ahmet Ulvi: Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, 1. Bası, İstanbul 2009, s. 269.

¹⁰⁸ **Foucault**, s. 128.

cunda malvarlığına karşı işlenen suçlarla ilgili mahkûmiyet oranlarının büyük ölçüde arttığı görülmüştür¹⁰⁹.

5.4. Cezalandırma Sürecinin Kapalı Kapılar Ardında Gerçekleşmesi

Cezanın seyirlik bir unsur olmaktan çıkışı 19. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş ve sonlarına doğru yerleşik hale gelmiştir¹¹⁰. Cezalandırmanın bir gösteri olmaktan çıkıp kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmeye başlanması ile şiddet artık cezanın caydırıcılık nedeni olmaktan çıkmıştır. Cezanın caydırıcılık nedeni artık önemli ölçüde kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen infazın kaçınılmaz ve öngörülemesiz oluşudur¹¹¹. Nitekim ceza infazının kapalı kapılar ardına çekilmesiyle birlikte hiç suç işlememiş ve hiç cezaya çarptırılmamış bir insan için cezalandırma bilinmez bir alan haline gelmiştir.

Her ne kadar modern cezalandırma sistemlerinde cezaların infazı kapalı kapılar ardında gerçekleşse de, hapisanelerin kapılarının belirli günlerde vatandaşların ziyaretine açılması, ziyaretçilerin mahkûmların işlediği suç ve aldıkları ceza ile ilgili bilgi almaları gibi öneriler de ortaya çıkmıştır. Böylelikle cezaevleri ziyaretçilerin, mahkûmların mevcut durumlarını gözleyebilecekleri ibret ve ders verici bir müzeye dönüşecektir¹¹².

Modern dönemin başlarında cezalandırma sistemine karşı öne sürülen eleştiriler ve önerilerde, hapis cezaları asli cezalandırma türü olarak yer almamaktadır. Bu eleştirilerde ağırlıklı olarak, cezanın suçun doğasına olabildiğince uygun düşmesi gerektiği dile getirilmektedir¹¹³. Bu görüşlere göre, cezaların işlenen suç ile aynı türden olması gerekir¹¹⁴. Her suçun hapis cezası ile cezalandırılması ise bu hususa aykırılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla hapis cezasının tümünden kaldırılması istenmemekte; fakat yalnızca hürriyeti tahdit suçunun cezası olarak (suçlar ve cezaların aynı türden olması gerektiği düşüncesi ile) ya da çalışmaya mahkum edilen suçlular için (bir kişinin zorla çalıştırılabilmesi için bir yerde tutulması gerekmektedir) önerilmektedir. Bununla birlikte hapis cezası bu dönemde halk üzerindeki etkiden yoksun,

¹⁰⁹ Polat, s. 68-69.

¹¹⁰ Nitekim modern dönemle birlikte cezanın infazı, adaletin mahkuma dayatmaktan haya ettiği ek bir utanç haline gelmiştir. Karakehya, Modern Cezalandırma, s. 98.

¹¹¹ Foucault, s. 41, 47.

¹¹² Foucault, s. 177.

¹¹³ Beccaria, s. 102.

¹¹⁴ "Kimi suçlar kişilere karşıdır, kimileri de malvarlıklarına. Birincilerin bedensel (cismani) cezalarla cezalandırılmaları kaçınılmaz bir zorunluluktur." Beccaria, s. 105.

masraflı, mahkûmları aylaklığa alıstıran ve kesinlikle onları ıslah etmeyen, aksine yeni suçlar için eğiten bir ceza türü olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak hapis cezalarının mahkûmları gardiyanların insafına terk ettiği ve bir kişiyi özgürlüğünden mahkum bırakarak devamlı gözetlemenin tiranca bir yaklaşım olduğuna ilişkin eleştiriler de yine hapishanelere yöneltilen eleştiriler arasındadır¹¹⁵.

Cezalandırma sürecinin kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Toplumda, adaletin yerine geldiğini görme beklentisi vardır. Cezanın kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi ise içeride gerçekten ne olup bittiği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Buna ek olarak cezanın gizlilik içinde infaz ediliyor oluşu cezaevleri içinde birer alt kültür ve uygulama alanı oluşturmakta ve kendine özgü bir hapishane modelinin meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda kurumların denetimi de zorlaşmaktadır¹¹⁶.

5.5. Hükümlünün Gözetiminin Boyutlarının Giderek Artması

Modern öncesi dönemde toplumun güvenliği “yoğun sosyallik” aracılığı ile sağlanmaktaydı. Yoğun sosyallik içerisinde “öteki” devamlı gözetlenmekte ve böylece bilinir kılınmaktaydı. Bu gözetim modern dönemdeki aksine çift yönlüydü. Modern dönemde toplumsal mekânların genişlemesi ile birlikte bu yöntemin uygulanması imkânsız hale gelmiş ve gözetimin devlet eliyle ve daha ince bir teknikle gerçekleştirilmesi zorunlu hale gelmiştir¹¹⁷. Böylelikle yukarıda söz edildiği gibi, aydınlanma düşüncesi doğrultusunda, rasyonel bir toplum oluşturma amacıyla toplumun her alanına müdahale eden modern devlet müdahalede bulunamadığı alanları ise gözetlemeye başlar¹¹⁸.

Modern dönemde devlet eliyle uygulanmaya başlayan gözetim tüm kamusal alanlarda olduğu gibi hapishanelerde de önemli bir bileşen olmuştur. Modern dönem cezalandırma sistemleri suçlunun kişiliğini etkileyebilme adına onu gözetleyerek ona ilişkin bilgileri devamlı olarak toplamaktadır.

¹¹⁵ Foucault, s. 168-181.

¹¹⁶ Bahar, Halil İbrahim: “Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, Hapishane Kitabı, İstanbul 2010 (Hazırlayan: Naskali Gürsoy, Emine/Oytun Altun, Hilal), s. 53.

¹¹⁷ Bauman, s. 52.

¹¹⁸ Karakehya, Hakan: “Gözetim ve Suçla Mücadele: Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 2, (2009), s. 331.

Nitekim ıslahın etkili olabilmesi için mahkûmların tanınması ve sınıflandırılması gerektiği düşünülmektedir¹¹⁹. Gerçekten gözetimin iki temel işlevi vardır. İlkinde mahkûm gözetim aracılığı ile kontrol altında tutulmakta; ikincisinde ise mahkûmun hal ve gidişi, karakteri ve kişiliği hakkında bilgi toplanmaktadır¹²⁰.

Disiplin insani çeşitliliği düzene sokmaya yarayan tekniklerdir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, disiplinsel iktidar kendisini okulda, manastırda, kışlada gösterdiği gibi hapisanede de göstermektedir. Disiplinsel iktidarın itaatkâr bedeni üretmesi ise üç aşamada olmaktadır. Bunların ilki hiyerarşik gözetimdir. Gözetlenen beden sonrasında gözetim esnasında toplanmış bilgiler doğrultusunda verilen küçük alt cezalar vasıtasıyla normalleştirici yaptırıma tabi olacak ve sonrasında sınıflandırılabilmesi için sınav vasıtasıyla ölçülecektir¹²¹.

Burada Jeremy Bentham'dan ve onun tasarladığı hapisane modeli olan Panoptikon'dan bahsetmek gerekmektedir. Bentham Faydacı Hukuk Okulu'nun kurucusu olarak kabul edilir. Faydacı Hukuk Okulu temelini hedonizmden almaktadır ve fayda ilkesine göre hareket eder. Fayda ilkesine göre hangi faydanın diğerinden üstün olduğu ve dolayısıyla tercih edileceği belirlenmeye çalışılır. Bu düşünce Faydacı Hukuk Okulu'nun doğal haklar kavramına uzak durmasına neden olmuştur. Faydacı Hukuk Okulu'na göre doğal hak diye bir kavram yoktur ve haklar birbirine tercih edilebilir. Bu okula göre hukukun ekonomik analizi mümkündür. Bentham tarafından geliştirilen Panoptikon da bu düşünceler ışığında geliştirilmiştir¹²².

Bentham, 1785 yılında hazırlamış olduğu hapisane modelinde dairesel bir hapisane tasarlar. Mahkûmların hücreleri bu büyük dairenin çeperine yerleştirilmiştir. Hapishanenin merkezinde ise gözetleyicinin kulesi bulunur. Mahkûmların hücrelerine dairenin dış çeperindeki pencereden devamlı olarak ışık gelmektedir ve böylelikle gözetleyicinin kulesinden mahkûmların hücreleri devamlı olarak izlenebilmektedir. Bentham hapishanenin merkezi ile hücreler arasında bir boşluk bulunduğundan söz eder. Mahkûmlar ise birbirlerini kesinlikle görememektedirler. Mahkûmların hücrelerindeki sesler de birer metal tüp vasıtası ile gözetim kulesinden duyulabilmektedir. Gözet-

¹¹⁹ **Dönmezer/Erman**, s. 633.

¹²⁰ Bilgi toplama ve disipline etme amaçlarına yönelik gözetim türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Karakehya/Usluadam**, s. 189 vd.

¹²¹ **Foucault**, s. 255-284, 319.

¹²² **Küçüktaşdemir**, s. 66.

leyici, mahkûmları istediği zaman görmekte ve duymakta iken hapishanenin merkezinde bulunmasından ötürü mahkûmlar gözetleyiciyi kesinlikle duymamakta ve görememektedir. Gözetleyenin, gözetleme kulesinde olup olmadığına anlaşılamıyor oluşu mahkûmun, gözetim aralıksız olmasa da aralıksızmışçasına, her an gözetleniyor gibi davranmasına neden olmaktadır.¹²³ Böylelikle daha az gözetleyici personel ile mahkûmlar üzerinde daha fazla etki oluşturulabilmektedir. Bu anlamda panoptikonun iktidar ekonomisini sağlayan bir işlevi vardır. Malzemedi, personelden, zamandan yana tasarruf sağlarken bir yandan da sürekli hale gelmektedir.¹²⁴ Bentham'ın bu tasarımı modern dönem cezalandırma sistemlerinde gözetimin ne kadar merkezi bir rol oynadığını kanıtlar niteliktedir. Panoptikon modern iktidarı çok doğru bir biçimde temsil etmektedir. Panoptikonda gardiyanların mekândan bağımsızlığı, yani hareket serbestliği ve kolaylığı egemenliklerinin garantisini oluşturmakta; mahkûmların mekana bağımlılığı ise çok sayıda bağımlılıkları içinde en sağlamını oluşturmaktadır.¹²⁵

Modern öncesi dönemde yasadışı unsurlara belirli bir hareket alanı tanınmış gibidir. Üzerlerinde gözetim bulunmadığından kendi alanlarında özgürce hareket edebilmektedirler. Modern dönemde ise hapishane suçluların devşirilmesine olanak sağlar. Suçlu, hapishane vasıtasıyla iktidarın devamlı disipline ettiği bir unsur haline gelir.¹²⁶ Gözetimin, modern dönemde iktidar açısından bu kadar önemli bir hale gelmesinin en büyük nedenlerinden biri de şüphesiz sanayileşmedir. 18. ve 19. yüzyıllarda sapkın kitlenin hapishaneler vasıtasıyla toplumdan ayrıldığı ve buralarda sosyalleştirilerek iş gücüne katılımlarının sağlandığı ve hapishanelerin temel işlevinin de bu olduğuna ilişkin tezler öne sürülmüştür.¹²⁷

Bu noktada şu tespiti de yapmak gerekir ki; Avrupa'daki modernleşmenin bir ayağını da sanayileşme oluşturduğu ve bu nedenle insan gücüne ve emeğine ihtiyaç duyulduğu için, modern dönemin başında birçok Avrupa hapishanesinde hükümlülerin çalıştırılması zorunluluğu bulunmaktaydı. Ancak Osmanlı modernleşme hareketinin sanayileşme gibi bir ayağı bulun-

¹²³ **Bentham**, Jeremy: Panoptikon: Gözün İktidarı, 1. Bası, İstanbul 2008, (Çev: **Çoban**, Barış/**Özarlan**, Zeynep), s. 14-16.

¹²⁴ **Foucault**, s. 304.

¹²⁵ **Bauman**, Zygmunt: Akışkan Modernite, 1. Bası, İstanbul 2017, (Çev: **Çavuş**, Sinan Okan), s. 34.

¹²⁶ **Foucault**, s. 434.

¹²⁷ **Bahar**, s. 45.

madığından, II. Meşrutiyet dönemine kadar mahkûmlara çalışma zorunluluğu getirilmemiştir¹²⁸.

Hapis cezaları modern dönemin asıl ceza türü haline geldikten sonra, artık bu sistem toplum içinde yaygınlaşmaya da başlamıştır. Kimsesiz çocuklar için sığınaklar, beraat eden çocukların kaldığı ceza kolonileri, çıraklar için yurtlar gibi pek çok kurum işleyişini birer hapisane gibi sürdürmeye başlamıştır. Öyle ki bu kurumların bazılarında sadece kurum içinde çalışılmakta, dışarı hiç çıkılmamakta ya da gözetim altında çıkılmakta ve çalışma karşılığında bir ücret ödenmeyip kurumdan çıkacakları gün ödenmek üzere onların hesabına aylık belirli bir miktar ücret aktarılmaktadır. Modern dönemin ortalarına doğru hapisane yapısı yukarıda sayılanlar gibi birtakım disiplinsel düzenlemeler vasıtasıyla toplumun tamamına yayılmıştır. Böylelikle hapisanenin devamı da sağlanmaktadır. Hapishaneden çıkan suçlu sığınma evine, oradan bir hayır kurumunun atölyesine, oradan hastaneye gitmekte ve gözetimin devamlılığı sağlanmaktadır¹²⁹.

5.6. Organize Şekilde Yapılandırılmış Bir İnfaz Sistemi Oluşturulması ve Buna İlişkin Meslek Gruplarının Ortaya Çıkması

Modern dönem cezalandırma sistemleri hapis cezalarının üzerine kuruludur. Hapis cezası dışında ceza türleri oldukça istisnaidir. Hapis cezasının doğası gereği, bu cezalandırma türünde cezanın infazı belirli bir sürece yayılmaktadır. Buna ek olarak yukarıda söz edildiği gibi, mahkûmların devamlı olarak gözetilmesi, haklarında bilgi toplanması, kontrol altına alınması ve disipline edilmesi gerekmektedir¹³⁰. Tüm bu hususlar organize şekilde yapılandırılmış bir infaz sistemi oluşturulması ve buna ilişkin meslek gruplarının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Tıpkı modern dönemde sanayide uzmanlaşmanın artması gibi pek çok alanda çok küçük ayrıntılara eskisinden çok büyük önem verilmeye başlandığı görülmektedir. İnsan bedeninin denetimi ve kullanımı da titiz bir biçimde denetim altına alınmıştır. Foucault bu durumun Hristiyanlık öğretisinde yer alan “küçük şeylerin önemi”nin laik bir biçime dönüştürülmüş hali olduğunu söyler. Bu yaklaşım aynı zamanda modern dönemde hümanizmin doğuşu için de uygun ortamı hazırlamıştır¹³¹.

¹²⁸ Bu konuda bkz. Şen, s. 7.

¹²⁹ Foucault, s. 431-434.

¹³⁰ Karakehya, Modern Cezalandırma, s. 103.

¹³¹ Foucault, s. 214-215.

Bauman'a göre, gözetim modernite öncesi toplumlar için de bir güvenlik aracı olmasına karşın modern dönemin gözetim yaklaşımından farklı olarak daha yerel düzeyde ve çift yönlü olarak uygulanmaktaydı. Bu gözetim türüne dar toplumsal alanlarda komşuların birbirini gözetlemesi örnek olarak verilebilir. Modern dönemde toplumsal alanların genişlemesi ile birlikte karşılıklı gözetim mümkün olmaktan çıkmış ve bir devlet müdahalesi gerekmiştir. Devlet müdahalesi sonucunda gözetim asimetrik hale gelmiş ve toplum gözetleyenler ile gözetlenenler olarak ikiye ayırmıştır. Bu asimetri bir uzmanlaşma zorunluluğunu da beraberinde getirmiş ve bu durum gözetim görevinin sabit gelirliliği bir meslek olarak icra edilmesi sonucunu doğurmuştur¹³².

Osmanlı'da ise Tanzimat sonrası dönemden başlayarak organize şekilde yapılandırılmış hapishane uygulamalarına geçildiği görülmektedir. Bu bağlamda Tanzimat sonrası dönemde inşa edilen pek çok hapishane, cezaların insanileşmesinin ve hürriyeti bağlayıcı cezalara geçişin delili olarak gösterilebilirler. Osmanlı devletinde Anadolu'da hizmete açılan ilk cezaevlerinden bazıları ve kuruluş tarihleri şu şekildedir: Manavgat 1852, Şırnak 1856, Vezirköprü 1870, Kastamonu 1889, Alaçam 1890, Erzurum 1900, Kınık 1907, Manyas 1910¹³³.

SONUÇ

Bugünkü anlamıyla hapishanenin doğuşu modern dönemin başlarına tekabül etmektedir. Daha önceden de cezaların infaz edildiği istisnai nitelikteki mekânlar bulunsa bile, bunlar hem nicelik hem de nitelik ve organizasyon bakımından modern hapishanenin karşılığı olan yerler değillerdi. Bu bağlamda 17. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da ortaya çıkıp sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim sürecini ifade eden modern sürecin başlangıç yılları, modern hapishanelerin doğuşuna da şahitlik etmiştir.

Her ne kadar bugünkü anlamıyla hapishane modern sürecin başlarında ortaya çıkmış olsa da cezalandırmanın tarihi, insanlığın başlangıcına kadar geriye götürülebilir. Hatta kutsal kaynaklarda insanlığın dünyadaki başlangıcının Hz. Âdem'in cezalandırılmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Kendi içerisinde farklı bölümlere ayrılabilir olsa da modern öncesi cezalandırma sistemlerinin birtakım ortak özellikleri olduğu görülmektedir.

¹³² Bauman, Yasa Koyucular, s. 61.

¹³³ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 142, Daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Demirbaş, Cezaevlerinin Evrimi, s. 34.

Bu bağlamda modern öncesi cezalandırma sistemlerinin temel özelliklerine ilişkin şu tespitler yapılabilir;

- Fiziksel şiddet içeren cezalar ön plandadır. Nitekim bu dönemde insanları bir yere kapatmanın onları disiplinize etmedeki etkisi henüz yaygın olarak keşfedilmiş değildir.
- Cezalandırmanın odağında suçlunun bedeni bulunur. Bu husus, ceza adaleti sistemi içerisinde fiziksel şiddet içeren cezaların ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim fiziksel şiddet mahkumun bedeni üzerinde icra edilmektedir.
- Cezanın infazı seyirlik (gösteri şeklinde) bir özellik gösterir. Nitekim bu faaliyet çoğu kez halka açık olarak ve bir gösteri şeklinde gerçekleştirilir. İnsanlar tiyatro izlemeye gider gibi ailece toplanıp, mahkumun kırbaçlanmasını veya öldürülmesini izlemektedirler. Bu infaz şekliyle iktidar da halka iki temel mesaj vermektedir. Birincisi; “ben size karşı suç işleyenleri en ağır şekilde cezalandırıyor ve toplumsal düzeni koruyorum.” İkincisi ise; “siz de benzer fiiller işlerseniz, başınıza ne geleceğini görün” şeklindedir.
- Son olarak bu dönemdeki cezaların infazı zamana yayılmadığı için iyi yapılandırılmış bir infaz sistemi ve hükümlülerin gözetimi faaliyeti bulunmamaktadır. Gerçekten de fiziksel şiddet içeren cezaların infazı kısa bir zaman aralığında tamamlandığından, hükümlülerin gözetlenmesi gibi bir faaliyete ihtiyaç duyulmamıştır. Ayrıca şimdiki gibi tek bir merkezden yönetilen, her birinin başında birçok yöneticinin ve onların altında silsile şeklinde alt yöneticilerin bulunduğu bir infaz örgütü de bulunmamaktadır.

İnsanın değerinin artması ve doğuştan bir takım haklarla birlikte doğduğu düşüncesinin ortaya çıkmasının yanında, Avrupa’da yaşanan veba salgını dolayısıyla gözetimin disipline edici etkisinin batı dünyasınca keşfi, modern cezalandırma sistemlerinin oluşum sürecini başlatmıştır.

Bu geçiş sürecinin sonunda oluşan modern cezalandırma sistemlerinin temel özellikleri de şu şekilde sıralanabilir;

- Fiziksel şiddet içeren cezaların yerini hürriyeti bağlayıcı cezalar almıştır. Bu bağlamda insanlık tarihi açısından oldukça kısa bir süre içerisinde (50-100 yıllık bir zaman aralığında) Avrupa’da hapisanelerin giderek yaygınlaştığı ve hürriyeti bağlayıcı cezaların, cezalandırma sistemleri bakımından asıl ceza haline geldiği görülmektedir. Bu geçiş sürecinde, giyotinle öldürme gibi fiziksel şiddeti kısa

sürelili tutan ve fazla acı vermeyen bedene yönelik cezalar da (geçiş süreci cezaları) ortaya çıkmıştır.

- Cezanın odağında artık hükümlünün bedeni değil; bilakis ruhu bulunmaktadır. Hürriyeti bağlayıcı ceza onun bedenine değil; bilakis ruhuna acı vermektedir. Bir yere kapatılan kişinin çektiği, fiziksel bir acı değil; serbest hareket edememenin getirdiği ruhsal bir ıstıraptır.
- Ayrıca gösteri şeklinde yapılan modern öncesi döneme ait infazların yerini, kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen bir cezalandırma yöntemi almıştır. Nitekim dışarıdakiler bakımından hapishanede neler olup bittiği, büyük oranda meçhul kalmaktadır. Devlet, artık yaptığının karşılığı olarak faili cezalandırmıyordu. En azından söylem olarak, onu ıslah edip yeniden topluma kazandırmak için böyle bir faaliyet gerçekleştirmektedir.
- Hürriyeti bağlayıcı cezalara geçişle birlikte infaz kurumunda hükümlüleri ıslah etmeye yönelik oldukça geniş çapta bir gözetim faaliyeti gerçekleştirilmeye başlanmış, gelişen teknoloji ile birlikte infaz kurumlarında gözetimin boyutları da giderek artmıştır. Son olarak organize şekilde yapılandırılmış bir hapishane ve infaz sistemi oluşturulmuş, bu sistem içerisinde de hapishanelerde görev yapan, gardiyanlık gibi özel meslek grupları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkış süreci itibarıyla gardiyanlığın da son derece modern bir meslek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Birçok yönden eleştirilse de insanlık hala hapishanenin alternatifini bulabilmiş değildir. Bu bağlamda modern infaz sistemleri içerisinde hapishaneler hala merkezi konumlarını korumaktadırlar. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte, elektronik kelepçe veya takip sistemleri kullanılarak, hükümlülerin kapalı mekânlar dışında gözetim altında tutularak ıslah edilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser**, Louis: İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 4. Bası, İstanbul, 2000 (Çev: **Alp**, Yusuf/**Özışık**, Mahmut).
- Artuk**, Mehmet Emin: “1926 Tarihli Ceza Kanununun Hazırlanışı”, Gerekçeli Ceza Kanunları, İstanbul, 2015 (Hazırlayan: **Artuk**, Mehmet Emin/**Gökçen**, Ahmet/**Yenidünya**, A. Caner).
- Artuk**, Mehmet Emin/**Alşahin**, Mehmet Emin: “Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi”, Mehmet Akif Aydın’a Armağan, 2015.
- Aydın**, Erdem: Dünya ve Türk Tıp Tarihi, İstanbul, 2006.
- Bahar**, Halil İbrahim: “Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, Hapishane Kitabı, İstanbul, 2010 (Hazırlayan: **Naskali Gürsoy**, Emine/**Oytun Altun**, Hilal).
- Bauman**, Zygmunt: Akışkan Modernite, 1. Bası, İstanbul, 2017 (Çev: **Çavuş**, Sinan Okan).
- Bauman**, Zygmunt: Yasa Koyucular ile Yorumcular, 4. Bası, İstanbul, 2017 (Anılış: Yasa Koyucular) (Çev: **Atakay**, Kemal).
- Beccaria**, Cesare: Suçlar ve Cezalar Hakkında, 6. Bası, Ankara, 2016 (Çev: **Selçuk**, Sami).
- Bentham**, Jeremy: Panoptikon: Gözün İktidarı, 1. Bası, İstanbul, 2008 (Çev: **Çoban**, Barış/**Özarlan**, Zeynep).
- Bozkurt**, Gülnihal: Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Ankara, 1996.
- Bozkurt**, Veysel: Değişen Dünyada Sosyoloji, Bursa, 2007.
- Calhoun**, Craig: “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Ocak ve Zanaat-Pierre Bourdieu Derlemesi, İstanbul, 2007 (Çev: **Çeğin**, Güney).
- Daştan**, Nihagül: “Cennetten Kovulma Motifinin Semavi Dinler ile Bazı Mitolojilerdeki (Sümer, Türk ve Yunan) Görünümü”, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 36 (2014), 61-81.
- Demirbaş**, Timur: İnfaz Hukuku, Ankara, 2008.
- Demirbaş**, Timur: “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, Hapishane Kitabı, İstanbul, 2010 (Anılış: Cezaevlerinin Evrimi).
- Dönmezer**, Sulhi/**Erman**, Sahir: Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım (Cilt II), İstanbul, 1994.
- Durbin**, Jon: Social Psychology, London, 2006.

- Feyzioğlu**, Metin: Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Ankara, 2002.
- Foucault**, Michel: Hapishanenin Doğuşu, Ankara, 2017 (Çev: **Kılıçbay**, Mehmet Ali).
- Giddens**, Anthony: Modernliğin Sonuçları, İstanbul, 2018 (Çev: **Kuşdil**, Ersin).
- Gökçen**, Ahmet: “1929 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Hazırlanışı”, Gerekçeli Ceza Kanunları, İstanbul, 2015 (Hazırlayan: **Artuk**, Mehmet Emin/**Gökçen**, Ahmet/**Yenidünya**, A. Caner).
- Gözler**, Kemal: “İslahat Fermanı”, www.anayasa.gen.tr/islahatfermani.htm.
- Hafizoğulları**, Zeki: “Türk Ceza Hukuku'nun Seksen Yılı”, Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Hukukunun Seksen Yıllık Gelişimi, Ankara, 2003.
- İçel**, Kayıhan/**Donay**, Süheyl: Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım, 5. Bası, İstanbul, 2006.
- Kaboğlu**, İbrahim Özden: Dayanışma Hakları, Ankara, 1996.
- Karakaş Doğan**, Fatma: Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, Marmara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, İstanbul, 2009.
- Karakehya**, Hakan: “Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 66, S. 1 (2008), 87-108 (Anılış: Modern Cezalandırma).
- Karakehya**, Hakan: “Gözetim ve Suçla Mücadele: Gözetimin Tarihsel Gelişimi ile Yakın Dönemde Gerçekleştirilen Hukuki Düzenleme ve Uygulamalar Bağlamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 2 (2009), 319-358.
- Karakehya**, Hakan: “Tanzimat Sonrası Osmanlı Devletinin Kamusal Cezalandırma Sisteminde Yaşanan Değişim”, Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, C. 1, Ankara, 2015 (Anılış: Tanzimat Sonrası).
- Karakehya**, Hakan: “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazıyla Hükümlünün İslahının Sağlanması Mümkün Müdür?”, Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach'a Armağan, Ankara, 2018.
- Karakehya**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Eskişehir, 2019.
- Karakehya**, Hakan/**Usluadam**, Asena Kamer: “Neden Gözetli(en)iyoruz?”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2016- Akar Öcal'a Armağan), 187-200.
- Koca**, Mahmut/**Üzülmez**, İlhan: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2017.

- Küçüktaşdemir**, Özgür: “Aydınlanma ve Ceza Hukuku”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 113 (2014), 57-98.
- Locke**, John: Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, Ankara, 2012 (Çev: **Bakırcı**, Fahri).
- Lyon**, David: Elektronik Göz-Gözetim Toplumunun Yükselişi, İstanbul, 1997 (Çev: **Hattatoğlu**, Dilek).
- Lytard**, Jean François: Postmodern Durum, Ankara, 2000 (Çev: **Çiğdem**, Ahmet).
- Merquior**, Jose Guilherme: Foucault, İstanbul, 1986.
- Öktem**, Niyazi/**Türkbağ**, Ahmet Ulvi: Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, 1. Bası, İstanbul, 2009.
- Özkazanç**, Alev: “Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara, 2002 (Editör: **Özdek**, Yasemin).
- Özbek**, Veli Özer: İnfaz Hukuku, 9. Baskı, Ankara 2017.
- Polat**, Burak: İngiltere’de Cezalandırma Sisteminin Evrimi ve Sanayi Devrimi Sürecinin Bu Evrime Etkisi, Gazi Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Rawls**, John: Bir Adalet Teorisi, , Ankara, 2017 (Çev. **Coşar**, V. Ahsen).
- Roth**, Mitchel P.: An Eye For An Eye: A Global History of Crime and Punishment, London, 2014.
- Rousseau**, Jean Jacques: Toplum Sözleşmesi, Ankara, 2005 (Çev: **İlgaz**, Turhan).
- Roxin**, Claus: Strafverfahrensrecht, München, 1998.
- Rusche**, Georg/**Kirscheimer**, Otto: Punishment and Soical Structrue, New Brunswick and London, 2003.
- Saner**, Yasemin: “Osmanlının Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, Osmanlıda Asayiş, Suç ve Ceza, İstanbul (Tarih Belirtilmemiş).
- Şahin**, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Hukuku-I, Ankara, 2018.
- Şen**, Ömer: Osmanlı’da Mahkum Olmak, İstanbul, 2017.
- Toroslul**, Nevzat: “Ceza Hukukunda Okullar”, Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul, 1998.
- Toroslul**, Nevzat/**Feyzioğlu**, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2015.

Toroslu, Nevzat/**Toroslu**, Haluk: Ceza Hukuku Genel Kısım, Ankara, 2015.

Türkmen, Metin: Modernleşme ve Hukuk: Türkiye’de Ceza Adalet Sistemi ve Denetimli Serbestlik, 1. Bası, İstanbul, 2018.

Ünver, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2012.

Zekiyan, Boğos: Hümanizm (İnsancılık) Düşünsel İçlem ve Tarihsel Kökenler, 1. Bası, İstanbul, 2005.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı : (<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-24/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1> , erişim: 10.07.2019)

Kitab-ı Muakkdes Şirketi: Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Web Sitesi: (<https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/eski-antlasma/yaratilis> , erişim: 10.07.2019)